

Vilken plats har deliberativ demokrati i förskolan för de yngsta barnen?

Av: Christina Abrahamsson Thuring

Handledare: Eva Schwarz

Södertörns högskola Centrum för praktisk kunskap

Magisteruppsats 22,5hp

Magisterprogram i praktisk kunskap med inriktning mot utvecklingsarbete i förskolan | Vårterminen 2023

SÖDERTÖRNS HÖGSKOLA | STOCKHOLM
sh.se

**“Nej, jag lider inte av fräknar”, sa Pippi. Då förstod
damen. Men så kastade hon en blick på Pippi och
utbrast: ”Jamen, kära barn, du har ju hela ansiktet fullt med
fräknar!” ”Javisst”, sa Pippi. ”Men jag lider inte av dom. Jag
gillar dom! Gomorron!”**

Ur Pippi går i affärer

Sammanfattning

I denna vetenskapliga essä försöker jag undersöka hur förskolan arbetar med deliberativ demokrati, dvs i vilken utsträckning barnen har möjlighet att diskutera och debattera frågor för att sedan kunna påverka gemensamma beslut på ett inkluderande sätt. Jag har främst fokus på de barn som har ett begränsat eller obefintligt talspråk, där jag ställer mig frågande till om deliberativ demokratiform är möjlig. I essän beskriver jag två olika händelser från mitt yrkesliv där barn är frustrerade av olika anledningar och hur jag som förskollärare bemöter dem och hanterar situationerna. Jag har också gjort en deltagande observation på en förskola som jag besökt, som gav mycket stoff och tankar i min text, där jag fick ställa mig lite utanför situationer och observera dessa istället för att själv vara aktiv.

John Deweys och Jürgen Habermas idéer om kommunikation och lärandet i samspel lyfter jag för att få en inblick i deliberativ demokrati. Under studiens gång har språkets betydelse, makt och tolkning, förskolans förutsättningar och praktisk kunskap blivit de centrala delarna. Jag har reflekterat kring mina erfarenheter, observationer och de valda teoretiska perspektiven. Det har givit mig många infallsvinklar och tankar under resan. Jag har blivit mer medveten om hur dominerande det individualistiska tänkandet är inom förskolan och att vi tappar den gemensamma tanken och känslan för varandra. Begreppen “motstånd” och “obemärkt styrning”, som förskoleforskaren Klara Dolk använder sig av, har gjort ett starkt avtryck hos mig och det understryker vilken kraft och tolkningsföreträde vi pedagoger har. Vidare öppnar jag upp för reflektion om utbildningen ska ha samma styrdokument från ett års ålder till sex år, eller om den måste förtydligas och anpassas till olika utvecklingsnivåer. En förskola för alla, men där alla kan bli sitt bästa jag i relation med andra.

Nyckelord: deliberativ demokrati, förskola, undervisning, språk, pedagoger, makt, praktisk kunskap

Abstract

What place does deliberative democracy have in preschool for the youngest children?

In this scientific essay, I attempt to explore how preschools work with deliberative democracy, that is, to what extent children have the opportunity to discuss and debate issues in order to then be able to influence collective decisions in an inclusive way. I mainly focus on children who have limited or non-existent spoken language, where I question whether deliberative democratic forms are possible. In the essay, I describe two different events from my professional life where children are frustrated for different reasons and how I, as a preschool teacher, respond to and handle these situations. I also conducted participant observations at a preschool, that provided a lot of material and thoughts in my text, where I had to step back from situations and observe them instead of being actively involved.

John Dewey's and Jürgen Habermas's ideas about communication and learning in interaction I highlight to gain an insight into deliberative democracy. During the study, the importance of language, power and interpretation, the prerequisites and practical knowledge of preschools have become central parts. I have reflected on my experiences and the chosen theoretical perspectives. . It has given me many perspectives and thoughts along the way. I have become more aware of how dominant individual thinking is in preschools and that we lose the common thought and feeling for each other. The concepts of “resistance” and “unnoticed control”, as used by Klara Dolk, have made a strong impression on me and emphasize the power and interpretive prerogative that we as educators have. Furthermore, I open up for reflection on whether education should have the same governing documents from one year old to six years old or if it needs to be clarified and adapted to different developmental levels. A preschool for everyone, but where everyone can become their best selves in relation to others.

Keywords: deliberative democracy, preschool, education, language, educators, power, practical knowledge

Innehåll

Sammanfattning	3
Berättelse 1 - Noah och klockan	7
Berättelse 2 - Liam och krokodilen.....	8
Skavet jag vill få grepp på	10
Syfte	12
Forskningsfokus.....	13
Forskningsöversikt.....	13
Metod	15
Essä.....	15
Etik.....	16
Deltagande observation.....	16
Observation - En decemberförmiddag	17
Deliberativ demokrati	19
Språkets betydelse.....	24
Barns motstånd och vänligt maktutövande	26
Förutsättningar och möjligheter	29
Praktisk kunskap	30
Avslut.....	36
Referenslista.....	38

Bilaga 1 Information om deltagande i intervju till magisteruppsats	41
Bilaga 2 Observation.....	42
Bilaga 3 Mailrespons	45

Berättelse 1 - Noah och klockan

Luften är lite fuktig och vårtecknen börjar märkas i naturen. Det är en spännande tid nu när det händer så mycket i naturen och allt börjar få liv. Jag måste nog erkänna att jag också blommar upp när värmen kommer. Jag och två barn från min avdelning är vid bergskanten i vår mest skogslika del av förskolegården. Vi petar försiktigt i jorden för att se om vi kan upptäcka något som rör sig. Barnen är väldigt engagerade och krafisar med fingrarna, tittar och utbyter blickar med varandra. Ett gällt och intensivt barnskrik gör att jag tappar fokus. När jag blickar ner mot grinden där ljudet kommer ifrån ser jag Noah som skriker och försöker klättra över staketet. Pedagoger försöker prata med honom och någon försöker ta hans hand och avleda honom men han går inte att lugna. Något gör honom upprörd det märks tydligt. Till saken hör att Noah som är fyra år, nu går på äldre barns avdelningen, men tidigare gått på den avdelning jag arbetar på. Noah är ett barn med behov av extrastöd som är stark både i sina idéer samt fysiskt. Jag ser hur jobbigt Noah har det med sina känslor och bestämmer mig för att pröva om han accepterar mig som han känner tillit till sedan tidigare. När jag förflyttar mig bort mot grinden möter jag en pedagog som uppgivet säger att Noah vill gå in, men det går ju inte när hans avdelning är inne på arbetslagsreflektion. Okej, så det är vad som är problemet, tänker jag.

Jag sätter mig på huk bredvid Noah och försöker fånga upp honom med mina armar. Jag frågar honom lugnt;

- Noah, varför är du så ledsen och arg? Vill du berätta så jag kan hjälpa dig?
- Jag vill gå in! svarar Noah mig argt.
- Varför vill du gå in? fortsätter jag.
- JAG VILL GÅ IN! vrålar han upprört.
- Okej, jag hör att du vill gå in men det går inte nu när dina pedagoger är inne på reflektion och vi är tillsammans allihop här ute, förklarar jag.
- MEN JAG VILL! säger han bestämt.

Då får jag syn på klockan och tänker att jag måste hitta något att förhandla med och använda.

- Noah ser du klockan där? frågar jag honom.
- Kan du klockan? fortsätter jag då jag ser att han tittar upp och jag har fångat hans uppmärksamhet. Nu möter han min blick och jag fortsätter;

- Klockan är tjugo minuter i tio nu. Vad säger du om att följa med mig in på Blå tillsammans med några barn klockan 10.00? Han tittar på mig och på klockan.

- Den kortare visaren står på 10, och den långa visaren står på 8 nu. När den långa visaren står rakt upp på 12, då kan vi gå in tillsammans om du vill. Jag ser att Noah funderar och tittar på klockan. Han nickar och säger ett lite tyst okej.

- För att tiden ska gå fortare kan du väl följa med och leta myror och kryp vid berget föreslår jag. Noah vänder och sätter fart mot berget. De två barnen som var krypletare med mig tidigare har anslutit vid grinden och tar mig i handen och sätter kurs tillbaka mot letandet.

Ganska snabbt frågar Noah om klockan är 10 nu?

- Nä det tror jag inte, ska vi gå och titta? frågar jag Noah. Han far iväg och ställer sig vid grinden och jag följer efter för att konstatera att vi kan leta vidare i 15 minuter. Vi återgår till jorden och letandet av kryp. Vi hittar myror som börjat vakna till liv vid en tallstam och i mitt kraftsande hittar jag en dagmask som Noah blir glad över att få hålla. Han visar de yngre kamraterna och berättar om masken. Jag sjunger om masken som kryper i vårt land. Vi har en bra stund och utforskar naturen tillsammans. Jag ser andra pedagoger som ger mig en tacksam blick för att jag fått Noah på andra tankar. Därefter hittar jag ytterligare en mask. Noah skiner upp och utbrister; Kicki, du är världens bästa maskletare!

Strax innan klockan är 10.00 berättar jag för Noah och de två yngre barnen som är med oss att vi nu ska avrunda letandet och gå in. Vid grinden möter jag några pedagoger och berättar att jag och Noah har en överenskommelse att vi ska gå in kl. 10.00 så de vet vart vi tar vägen. Jag tycker mig nästan se att Noah ser lite mallig ut över att han minsann ska få gå in nu.

Berättelse 2 - Liam och krokodilen

Lunchen är avslutad och en pedagog dukar av karotterna och torkar av borden. Jag och ytterligare en pedagog är inne i skötrummet med flera barn som ska tvätta sig innan de ska sova. Det slamrar ifrån metallkarotterna som ställs på matvagnen, stolar som skrapar mot golvet och inne i skötrummet börjar några barn bli gnälliga och trötta. De här stunderna på dagen, då tröttheten infinner sig och många ska mötas på småtor inne vid handfaten är ganska påfrestande för oss alla, samtidigt som vi är vana vid rutinen. Vid dessa aktivitetsbyten och då vi rör oss mellan rummen händer det lätt att någon ramlar eller får en liten knuff. Efter att ha stöttat barnen vid handfattet går vi in för att hämta snuttisar, nappar och gosedjur inför vilan. Flera av barnen har olika trygghetsobjekt som de använder för att

kunna sova. Det händer att föräldrarna vid inskolningen säger att deras barn inte har något men ofta vill de ha något på förskolan. När jag kommer ut i rummet där vi ätit, upptäcker jag att Liam inte är tillsammans med resten av barnen som är på väg till sovvilan. Nu ser jag honom inne i samlingsrummet där vi har bland annat handdockor och mjuka djur. Han står mitt i rummet och hänger med huvudet. Hela hans kropp visar att något är fel. Jag går till rummet och vid dörren stannar jag och frågar honom lugnt och försiktigt.

- Liam vad är det?

Han tittar upp på hyllan med handdockor vi har under samlingar med en blandning av bedjande och sorg i blicken. Jag fortsätter in i rummet där Liam står.

- Letar du efter något? Vad är det du vill ha? Liam vill ibland låna något djur eller sak ifrån avdelningen att ha med sig när han ska sova. Oftast går han och hämtar dagens val av sak själv, men denna dag verkar han inte hitta vad han söker. Jag försöker läsa av hans blick och förstå vad han vill. Jag letar fram en handdocka i form av en grön drake som brukar tillhöra Liams favoriter.

- Är det draken du letar efter? frågar jag och sträcker fram den. Men Liam skakar på huvudet och visar ett tydligt nej. Okej, jag letar vidare för att se vad det är mer som han brukar vilja ha.

- Är det den här draken med massa tänder du vill ha idag? försöker jag med lite inlevelse. Nu slänger sig Liam på golvet och är både arg och ledsen. Jag sätter mig bredvid Liam på golvet och försöker trösta honom.

- Liam kan du visa vad det är du vill ha? säger jag med en bedjande röst.

- Dil, hör jag Liam få fram.

Det snurrar i huvudet på mig och jag försöker tänka vad han är ute efter. Där ligger Liam och försöker kommunicera och jag måste försöka förstå så att jag kan hjälpa honom. Dil, dil, vad är det han menar? då kommer jag på det.

- Är det krokodilen du hade med dig igår du vill ha?! Jag gör ett micro uppehåll och fortsätter, men den har du ju tagit med dig hem. I samma stund som jag säger det till Liam tänker jag också att det här kommer inte Liam kunna ta. Liam har ett starkt behov att ha bestämda saker och svårt att ta förändringar. Liam kan inte acceptera att hans krokodil inte finns på förskolan idag utan fortsätter att gråta och vara både arg och ledsen. Han ligger där på golvet medan jag försöker med de djur som brukar tillhöra hans favoriter, men utan att lyckas. Uppgiven och med en känsla av otillräcklighet lämnar jag Liam ensam en stund medan jag hjälper de andra barnen till sina madrasser. När jag återvänder till samlingsrummet ligger Liam ihopkrupen på golvet och snyftar. Jag lyfter upp Liam och bär honom till

sovstunden med två olika drakar som flyger i luften när han kastar dem i frustration. Liam somnar efter en stund i min famn.

Skavet jag vill få grepp på

Detta är berättelser om två barn i frustration, som de visar på olika vis. Båda fallen utspelar sig på förskolan i relativt vardagliga situationer och där jag som förskollärare möter upp dem på olika vis utifrån situationen och barnet. Anledningen till att jag valt att berätta två olika gestaltningar, är att visa på hur olika mötet och samspelet är beroende på barns kunskaperna i det verbala språket. Inom förskolan möter vi barn som kommit olika långt i sin utveckling och att de språkliga kunskaperna skiljer sig mycket. Här blir vikten av att jag som pedagog kan möta upp, försöka förstå och tolka barnens tankar och åsikter av stor betydelse. Ser och hör vi alla? Känner vi barnen tillräckligt väl för att förstå dem? Tolkar vi alltid rätt?

Den första berättelsen handlar om hur jag lyckas hitta en strategi att möta upp och avleda fyraåriga Noah, som har goda språkkunskaper för sin ålder. Detta när han var arg och upprörd över att inte få gå in på grund av att hans avdelningspersonal var inne på reflektion. Flera andra pedagoger hade försökt lugna Noah genom att hitta på saker som skulle locka honom utan att lyckas. Att Noah känner mig väl sedan tidigare samt har en tillit till mig har säkert en del i att han accepterade mitt förslag. Vidare tänker jag att det är viktigt att få ett erkännande, att bekräfta barnets känsla som i detta fall var Noahs ilska och sorg över att inte få gå in. För oss andra var det inget att vara så upprörd över men för Noah var det i stunden allt som upptog honom. Klockan var ett verktyg för mig att använda för att förhandla och kompromissa med Noah. På detta vis kunde Noah känna att han var med och bestämde om sin situation samt att inte vi vuxna bara beslutade allt. Men var han verkligen med och bestämde? Eller är det mitt vuxna perspektiv då han lugnade sig?

Det som ställer till det i mitt huvud och som jag funderar ofta kring är hur jag som pedagog gör i mötet med barn som inte har så många ord. Får de samma chanser att känna att de kan påverka sina frustrationer eller viljor? Kan kroppsspråket jämföras med det talade språket? Vad missas, vad tolkas in och hur gör vi? Därför valde jag att dela med mig av en till berättelse där ni fick möta Liam som är två år och har ett mycket begränsat ordförråd.

Liam har gått på avdelningen i snart ett år och då han redan under sin inskolning på förskolan byggde en relation till mig har jag blivit den pedagog som han främst vänder sig till. Precis

som med Noah har jag och Liam en bra relation och känner varandra väl. Jag försöker möta upp Liam och visa att jag vill hjälpa honom och försöka förstå vad han vill. Han visar med sitt kroppsspråk vad han vill och jag tolkar och ger olika förslag, trots detta hittar vi inte fram till vad Liam vill. Det som hjälper är när han säger "då", då kan jag rätt snabbt förstå vad Liam vill ha. Det begränsade verbala språket gör ändå att han får mig att förstå honom. Det som därefter ställer till det är att krokodilen inte finns, och trots att han har kommunicerat sin vilja så sviker jag honom då jag inte kan hjälpa. Han har argumenterat för sin sak men jag vet inte om han förstod varför han inte fick sin krokodil. Om han förstod min förklaring till att han inte fick krokodilen att sova med. Det kändes tufft för både Liam och mig när vi inte kunde komma överens och hitta en lösning. Liam gråtandes av saknaden över sin krokodil. Min frustration som förskollärare över att inte kunna stötta och ge Liam sin efterlängtade krokodil.

Det jag vill sätta fingret på är ett begrepp som används inom förskola och skola, nämligen "deliberativ demokrati". Under år 2000 fick Skolverket i uppdrag av regeringen att göra en studie om värdegrunden, det etiska förhållningssätt som ska ligga till grund för utbildningen. Vilket presenterades som en text på Skolverket; "Med demokrati som uppdrag", hur arbetet med demokratiska värden i praktiken ska omsättas (Skolverket 2000). Hösten 2000 ledde detta till att förskolan fick i uppdrag att utveckla den demokratiska kompetensen hos barnen på förskolan. Denna kompetens innefattade att kunna reflektera, känslomässigt bearbeta, samt att förhålla sig till och agera utifrån grundläggande demokratiska värden. Dit nådde man genom att kommunicera, mötas, samspela, delta och påverka, vilket kom att bli de deliberativa samtalen som metod (Englund 2000, s. 3). Inom förskolan har deliberativ demokrati varit en uttalad metod och form för att nå demokratisk kompetens hos våra barn under de senaste dryga tjugo åren. Enligt mina erfarenheter har dock fåtalet pedagoger kunskap om deliberativa samtal och för att nå demokratisk kompetens handlar det oftast om att individer får göra val som vid valtavlor eller välja saga. Det har kommit fram viss kritik mot detta. I en artikel på Skolverkets hemsida läser jag angående demokratiarbete; "Många forskare har påpekat risker med att barns inflytande i praktiken alltför starkt kopplas till egna val och beslut istället för samverkan och diskussion med andra.... De betonar dock att en viktig del i att lära och leva demokrati handlar om att val föregås av samtal, ifrågasättande och förhandlingar människor mellan" (Skolverket 2018). Inom förskola och skola hamnar ofta den enskilda individen i fokus och möjligheten att ha inflytande på sin utbildning. I både barnkonventionen och läroplanen lyfts barns individuella rättigheter fram. I läroplanen

främjas det individuella lärandet med flera mål. Samtidigt framgår det inte tydligt hur detta ska ske i samspel med demokratisk värdegrund. Det tycks vara så att demokratibegreppets innebörd går mot individens rättighet och längre ifrån kollektivets rättvisa.

Inom förskolan arbetar vi med demokrati på flera olika sätt. Jag har funderat mycket över hur vi gör det. Det som skaver och som jag funderar över är vilka kompetenser och kunskaper vi har. För nog kan vi väl inte luta oss tillbaka och låta förskolan "vila" på en demokratisk grund? Förskolans miljöer, förhållningssätt och aktiviteter som erbjuds är några delar jag tänker på när vi talar om demokratiska arenor på förskolan. Genom tillåtande lärmiljöer där barnen ges möjlighet att välja vad de vill utifrån egna intressen och val, ibland påverkade av vilka kamrater som finns där. Vi lyssnar in och erbjuder stor variation av aktiviteter som bör locka olika individer till att leka och utforska utifrån deras intressen. Att jag sedan upplever hur det har blivit en "fluga" att allt ska benämnas med tex demokratiska mötesplatser, något vi tidigare kallat inbjudande och tillåtande mötesplatser, ställer till det för mig. Är det bara massa vackra ord som vi målar upp och låter oss tro att vi gör? Handlar det om att medvetengöra att även det handlar om demokrati, eller är det ett sätt att förenkla och göra avcheckningsbart? Jag ifrågasätter om vi verkligen inkluderar och ser, hör och erkänner varje enskild individ och stärker dem som medborgare.

Efter flera år inom förskolan har jag blivit alltmer kritiskt granskande av vad vi egentligen gör. När vi agerar ställer jag mig undrande om vi verkligen inkluderar alla, varje enskild individ? Blir varje barn sett och erkänt så de växer som individer? Demokratiarbetet ska inkludera alla och vara lika för alla, men uppmärksammar och tolkar vi "rätt" i varje situation så varje unik individ kan påverka världen? I våra liv uppstår ständigt nya situationer och varje situation är unik, likväl som att olika individer agerar och upplever situationerna ur sitt unika perspektiv. Jag vill förtydliga att respekten för varje individ och demokrati är av största vikt. Det jag ställer mig undrande till är om det är möjligt, eller om vi bara accepterar det faktum att yngre eller ickeverbala inte har de förutsättningar att föra fram sina tankar och åsikter?

Syfte

Förskolan ska vila på demokratins grund och mitt intresse har länge varit att undersöka kring hur deliberativ demokrati fungerar för de yngsta barnen på förskolan och på vilka sätt vi kan göra det möjligt. Deliberativa samtal innebär att överlägga och överväga, att mötas i samtal där parter inte har samma åsikt men kan förhandla och hitta en väg vidare. Vad jag vill komma åt är hur olika det blir för barn med talspråk som kan argumentera, förhandla och framföra sina

tankar och åsikter, tillskillnad från de oftast yngre, ickeverbala barnen. Jag ställer mig undrande till om och hur deliberation möjliggörs med ickeverbala barn. Vilka tolkningsföreträden vi pedagoger har och om pedagoger har kunskapen som behövs. Är vi jämbördiga individer som kan mötas i deliberativa samtal? Vilken roll och betydelse har jag som förskollärare och min praktiska kunskap för att främja deliberativ demokrati?

Forskningsfokus

- ◆ Vad är deliberativ demokrati för de yngsta barnen på förskolan och hur vi gör det möjligt?
- ◆ Språkets betydelse i deliberativ demokrati. Det talade språket, kroppsspråket, pedagogernas språk, tolkandet, erkännandet och det vi inte hör och ser.
- ◆ Hur kan jag som förskollärare främja barns möjlighet till deliberativ demokrati?

Forskningsöversikt

Att söka efter tidigare studier och forskning kring deliberativ demokrati inom förskola ger inte så många träffar. Demokratiarbete inom förskola däremot finns det relativt mycket skrivet om utifrån olika perspektiv. Vilket visar på både intresse samt vikten av att arbeta med demokratiarbete. Eftersom jag vill fördjupa mig i deliberativ demokrati och de yngsta barns kommunikation fortsätter jag att söka på deliberativ demokrati. När jag söker på deliberativ demokrati och förskola får jag inga träffar på forskningsrapporter på Diva, endast tre studentuppsatser varav en är inriktad på fridshem. Kvar blir två uppsatser där studenterna undersökt värdegrundsarbete på förskolan samt en där fokus varit på demokratiskt förhållningssätt i mötet med barnen. Dock är båda dessa studier gjorda på observationer och samtal med förskolans äldre barn som är 3–6 år. Det finns alltså inget skrivet kring förskolans yngsta barn, de som har ett begränsat eller obefintligt talspråk, vad jag ser. Den gruppen barn som inte kan uttrycka sina åsikter och där vi pedagoger behöver vara extra uppmärksamma och tolka deras mimik och ljud. Tar jag bort ordet “deliberativ” i min sökning via Diva, får jag 283 studentuppsatser om ämnet. Demokrati är ett ämne som undersöks och skrivs mycket kring, men inom deliberativ demokrati är det mycket begränsat. Vilket tyder på att det finns ett glapp i ämnet och att mitt skav är utforskningsbart.

För att undersöka vad som skrivits internationellt i ämnet söker jag via sökmotorn ERIC på deliberative democratic preschool. Här får jag en träff på en isländsk artikel från 2011, *Deliberative democratic evaluation in preschool* av Anna Magnea Hreinsdottir och Sigurlina Davidsdottir. Den tittar på relationen barn, pedagoger och föräldrar samt vilket inflytande barnen har och maktstrukturer som finns mellan barn och vuxna, även denna har fokus på de äldre förskolebarnen. Intressant att det finns mycket skrivet om demokrati men väldigt lite kring deliberativ demokrati och vad jag kan se inget utifrån de yngsta barnens perspektiv.

Inom deliberativ demokrati har jag främst utgått från *Utbildning som kommunikation: deliberativa samtal som möjlighet* av Tomas Englund, *Demokrati och utbildning* av John Dewey, *Diskurs, rätt och demokrati* av Habermas, Jürgen. I dessa böcker förklaras grunderna för teorierna kring deliberativa samtal och kommunikations diskurs. Detta då jag anser att det är grundstenarna i min uppsats. För att utvidga mina kunskaper och förståelse för deliberativ demokrati sökte jag även på begreppet i sig och läste Staffan Himmelroos avhandling om det demokratiska samtalet i ett medborgarforum. I denna avhandling, som är riktad till medborgare, anser jag att jag kan göra kopplingar till min text om de yngsta medborgarna.

Vidare går att läsa både om demokrati kopplat till inflytande, delaktighet, våld, social hållbarhet, värdegrund med flera. När jag ögnar genom uppsatser och artiklar om demokrati i förskola är det några forskarnamn som ofta finns med; Silvia Edling forskar och författare, Elisabeth Arnér som föreläser och skriver om demokratiarbete inom förskolan, professor Hillevi Lenz Taguchi vid Stockholms universitet samt Ann Åberg som arbetar som pedagogista och författare inom Reggio Emilia pedagogiken.

Ann Åberg, och flera med henne, som är verksamma inom Reggio pedagogiken har tänkt och formulerat sig kring hur demokratiarbetet kan gynnas inom förskolan också. Svensk förskola är inspirerad av Reggio Emilia pedagogiken och använder deras erfarenheter och idéer, vilket ofta märks tex i litteratur som används för kompetensutveckling på förskolan. Delar av detta blir användbart även för mig, då det säkert finns med hur kommunikation och samspel ska främjas.

En avhandling som jag använt är Klara Dolks bok *Bångstyriga barn. Makt, normer och delaktighet i förskolan*. Dolk har fokus på genusarbete men skriver även om delaktighet och makt. Här ser jag mycket som jag direkt kan koppla till min uppsats och mina reflektioner.

Metod

Att utmana mig själv med denna magisteruppsats genom att djupdyka och förstå saker som skaver i mitt yrke har varit utmanande men lärorikt. Jag skriver därför detta arbete inom ämnet “den praktiska kunskapens teori” och undersöker möjligheterna för deliberativ demokrati med de yngsta barnen. Processkrivandet har gjort att jag pendlat inifrån och ut i hur jag reflekterat kring olika händelser, tänkare och forskare.

Jag har blivit allt mer införstådd i vikten av språkets betydelse, och hur vi pedagoger och vuxna lyssnar in och ser barnen samt tolkar dem. Troligen missar vi flera talande ögon, eller misstolkar mimik. Barn med begränsat talspråk är utelämnade till oss att försöka förstå och sätta ord på det vi tolkar att de uttrycker. Även barnen ska läsa av oss vuxna och lära sig när och hur de kan få uppmärksamhet och möta oss. I hela detta arbete har medvetenhet och olika perspektiv på saker varit viktiga då det handlar om unga individer som vi tror oss möta på bästa sätt.

Essä

Den här magisteruppsatsen är skriven i essäform utifrån egenupplevda yrkeserfarenheter, vilket skiljer sig från traditionellt uppsatsskrivande. Essäskrivandet blir som en process i att låta mina egna erfarenheter och tankar möta teorier och fördjupa mig kring något som skaver i min roll som förskollärare, en metod för hermeneutiskt utforskande. Inom essäskrivande har författarens röst en tydlig roll och vill involvera dig som läsare i gestaltningar av händelser som påverkat och satt spår (Alsterdal 2014, s. 59). Genom två berättelser som jag erfarit under min tid som förskollärare samt observation på annan förskola har jag försökt få grepp om språkets betydelse för deliberativ demokrati. Därefter har jag försökt förstå och skaffa mig kunskaper och reflekterat kring mina erfarenheter och de teorier som jag läst inom området. Min praktiska kunskap och erfarenhet som jag fått genom åren gör att jag ifrågasätter och ibland inte känner mig tillfreds med att “vi gör som vi gör”, därför har essäskrivandet varit ett sätt att reflektera utifrån flera perspektiv och kunna kliva in och ur händelserna. Likt vad Jonna Lappalainen (2019, s. 45) skriver; “I uppsatserna i praktisk kunskap är det blicken, perspektivet som är materialet”. Nu har jag fått rikta blicken mot deliberativ demokrati och med dessa glasögon på granskar jag förskolan utifrån mina berättelser och observationen, samt fördjupar mig i hur forskning ser på ämnet.

Etik

En viktig del i forskningsetiken handlar om hur personer som deltagit under observation samt i berättelser behandlas (Vetenskapsrådet 2017, s.12). Vikten av att respektera de enskilda individerna och hur de uppfattas i texten. Alla namn och platser har anonymiserats för att skydda var och ens integritet samt att inte någon ska känna sig utgiven på något sätt (Vetenskapsrådet 2017, s. 40). Vilket betyder att Noah, Liam och Hanna med flera heter något helt annat i verkligheten.

Innan observationen gjordes fick alla på den aktuella avdelningen information om uppsatsen och att materialet till den regleras av etiska riktlinjer både vad det gäller tystnadsplikt och anonymisering, samt att deltagandet är frivilligt och kan avbrytas vid vilken tidpunkt som helst (bilaga 1). Att göra observation i en barngrupp som jag inte har förkunskaper om, gör det möjligt att se mer objektivt på händelser och individerna. Samtidigt behöver jag vara medveten om att jag tolkar utifrån vad jag ser, taget ur ett sammanhang. Att tolka människors handlande innebär en potentiell risk för att människor känner sig övervakade och misstolkade, därför är det viktigt för mig att understryka att det är mina tolkningar utifrån vad som sagts och gjorts under datainsamlingen (Gunnarson 2019, s. 232). Efter observationen fick förskolläraren Hanna ta del av transkriptionen för att påvisa att inget känsligt eller på något vis obekvämt finns med. Jag har bara skrivit det jag sett och hört.

Deltagande observation

För att få grepp på deliberativ demokrati för de yngsta barnen på förskolan och hur det görs möjligt tänker jag att jag behöver iaktta kollegor i mötet med barn, samt hur barn möter andra barn. Jag behöver få ställa mig utanför och observera pedagoger och barn i samspel, men samtidigt få vara en del av ett sammanhang. Den metod jag valt att använda för att undersöka och uppmärksamma mötet med de yngsta barnen, och om vi möter dem eller om deras åsikter allt för ofta missas, är att göra deltagande observation. Jag valde också att maila frågor till förskolläraren om dennes syn och tankar kring deliberativ demokrati med de yngre barnen. Detta då jag ville höra dennes tankar om begreppet för att få fler infallsvinklar på begreppet.

För att kunna genomföra observationer e-postar jag fyra olika förskollärare som arbetar med de yngre barnen på förskolan. De har olika långa arbetslivserfarenheter och jag känner varken dem eller barnen som jag ska möta för att inte ha några förutfattade meningar utan komma opartisk. De får information om att genomförandet av uppsatsen och materialet till den

regleras av etiska riktlinjer. En förskollärare som jag kallar Hanna i min text svarade direkt och vi bokade in ett observationstillfälle.

Under observationen satt jag på golvet där barnen befann sig och lekte. Jag hade anteckningsblock och penna där jag skrev ner vad jag såg och hörde. Det var senare, i min transkription, som jag verkligen kunde se och utläsa hur mycket deliberativ demokrati jag fått med mig under denna stund. Att både vara fokuserad på att se och höra allt och få ner det på pränt samtidigt som jag engagerade mig i barnen för att bygga tillit, var svårt. Jag märkte snabbt att jag fick prioritera barnens uppmärksamhet och bara skriva stödord samt att direkt efter min observation gå hem och skriva ner allt jag upplevt. Min känsla av att vilja bygga relation med barnen och inte vara en tyst observatör uppfattar jag ligger i linje med hur Gunnarson (2019, s. 258) beskriver olika sätt att utföra deltagande observationer, då jag upplevde att jag pendlade i min roll som forskare. Vid flera tillfällen kunde jag vara en observatör och uppmärksamma situationer och handlande som jag inte tror jag skulle gjort om jag varit i min roll som förskollärare. Medan jag vid andra stunder deltog mer och samspelade med barnen. I situationen med Anna börjar jag som en observatör där jag har fokus på hur barnen möts och kommunicerar, vilket gjorde det möjligt att uppmärksamma Annas kontakt med mig och hur hon började kommunicera med sin blick. Då övergick jag till att möta upp och samspela med henne. Detta är metoden deltagande observations styrka, att kunna undersöka sin praktiska kunskap från flera olika perspektiv. Friheten att forma den deltagande observationen utifrån vad jag vill få syn på och undersöka. Hela deltagande observationen ligger med som en bilaga, men delar av den som jag återkommer till i essän delger jag er här.

Observation - En decemberförmiddag

Det är en decembermorgon och förskolläraren Hanna tar emot mig på avdelningen. Medan Hanna går ut för att bjuda in några barn som är ute, tittar jag runt på avdelningen. Jag ser att de arbetar med sagan om Bockarna Bruse och att en planerad aktivitet är förberedd. Ett bord har iordningsställts för skapande aktivitet med fyra papper utplacerade och pennor, på mitten av bordet står en bro och trollet samt de tre bockarna uppställda. När barnen kommit in börjar de direkt leka och Hanna går med in i rummet där de leker. Hon väljer bort sin planerade undervisningsaktivitet då barnen är upptagna med sina egna valda lekar. Dessutom noterar jag att hon ger barnen utrymme att pröva och leka med det material hon dukat fram.

Ida har hämtat materialet till sagan om de tre bockarna bruse som avdelningen arbetar med. Hon ställer upp dem på golvet.

- När du är färdig kan jag leka den, säger Elsa.

- Eller så kan vi göra tillsammans, föreslår Hanna. Love står och tittar, böjer sig ner för att ta trollet.

- Love vill också vara med, säger Hanna. Love tar trollet och börjar förflytta sig.

- Vänta vi leker här, påminner Hanna. Du kan också vara med, fortsätter hon. Barnen leker sagan upprepade gånger och turas om att vara de olika bockarna och trollet. Hanna stöttar Love med orden som trollet ska säga. Nu börjar resterande barn fyllas på inne på avdelningen. Ett barn blir stående i dörröppningen när hon får syn på mig sittandes på golvet. Ida reser sig från leken och går fram och tar hennes hand, tillsammans återgår de till leken.

- Vilken bra kompis, säger Hanna.

Hanna finns med och stöttar barnen i leken, Love som behöver lite extra stöd och som inte har så starkt talspråk hjälper Hanna till med repliker. Under min observation uppmärksammar jag hur Love som har ett behov av att ha saker fungerar bättre tillsammans med Hanna och en grupp med färre barn. Hanna hinner ofta möta upp och sätta ord på saker så Love får vara med i bra sammanhang. Däremot märker jag stor skillnad på hur Love får det rörigare att ha koll på allt när flera kamrater kommer in.

- NEJ! utropar ett barn när Love närmar sig. Han hamnar i massa mindre bra situationer där han vill ha leksaker och det blir missförstånd. Den vikarierande pedagogen säger ofta stopp till Love och gör tydliga gränser och tillrättavisar honom.

- NEJ! Vem hade först? frågar vikarien när Love och en kamrat är oense kring en sak.

- É min! säger Love med bestämd blick.

Något som också blev tydligt för mig var att lille Carl som var yngst på avdelningen till stor del spankulerade runt och undersökte saker. Han gjorde inget väsen av sig och fick heller inte så stor uppmärksamhet. När Love tog saker från Carl brydde han sig inte nämnvärt vilket gjorde att han inte fick direkt stöd i att behålla dem. Finns det en risk att barn som inte "märks" inte heller får samma möjlighet att delta i demokratiska processer som att förhandla och argumentera? Vi pedagoger låter saker ske så länge det inte blir konflikter och att tysthet tolkar vi som att det är okej. Vilket leder till att säger man inte stopp har förövaren rätt att fortskrida med sin handling. Eller är det så att barn som Carl faktiskt inte lider av att bli av med sina saker?

- Titta här Carl, har du sett en tupp, Hanna håller fram en liten plasttupp mot Carl. Carl tar tuppen i ena handen och en hexagon under andra armen. Han smakar lite på tuppen och tittar på den. Love kommer fram till Carl. Love sätter ihop sina händer och tittar på Carl. Hanna sätter ord på händelsen och förtydligar att Love vill låna tuppen av dig Carl. Carl håller hårt i sin tupp och är inte villig att lämna ifrån sig den. Love följer efter Carl och gör små försök att ta över den, vilket jag ser att han lyckas med snabbt därefter.

I min transkription från observationen har jag också med Anna som är blyg men nyfiken på mig som ny person. Hur hon med sitt kroppsspråk men främst blick kan kommunicera med mig och förklara vad hon vill ha och att sjalen som hon ville ha ska hon använda som huvudbonad. Utifrån min frågeställning om barn utan talspråk har samma möjlighet att argumentera och framhäva sina tankar och åsikter, ställer mötet med Anna mig i förundran, men samtidigt oro att jag i min praktik inte har tiden att låta fångas av barns talande ögon.

Deliberativ demokrati

Ordet demokrati betyder folkstyre eller folkmakt. (NE.se). Demokrati bygger på beslutsprocesser, att varje enskild medborgare ska ha möjlighet att tycka till om olika processer och beslut. Vad är demokrati på förskolan? Vilka är folket? Är det barnen eller är det vi tillsammans? Eller är det så att vi pedagoger med utbildning och kunskaper styr över förskolan i form av en meritokrati? Meritokrati kan förklaras med att kunskaper och meriter avgör personers möjlighet att styra, vilket jag då tänker är vi vuxna. Eller är det våra styrdokument och lagar som styr, att det rent av är en byråkrati där arbetet bestäms av specifika regler? Samtidigt är skollag och läroplanen framtagna och bearbetade av många och i flera instanser, vilket vi ser resultatet av och det som styr vår verksamhet. Den *deliberativa demokratin* kan ses som ett komplement till andra demokratiformer där grupper av individer möts och i dialog kan genomföra förändring. Genom att gå i dialog delar människor med sig av sina kunskaper och erfarenheter vilket gör att det sker ett lärande samt blir en höjd kvalitet på beslut som fattas. Möjligheten till att ingå i diskussioner och dialoger kan skapa mer engagemang hos människor, när deras åsikter tas tillvara. Något som skulle gynna förskolans arbete med att stärka barnen i att uttrycka sina åsikter och tankar så de kan ansvar och påverka sina liv. Samtalsprocessernas mål är att nå det gemensamma goda, vilket kräver respekt för varandra samt en öppenhet där inte manipulerande eller påtvingade beslut sker, utan motiverade överenskommelser. De aktiva samtalen och dialogerna bör göra demokratin

mer levande, förskolan kan vila på demokratins grund som läroplanen skriver men den får inte bli vilande.

En forskare som skriver om deliberativ demokrati inom förskola och skola i Sverige är Thomas Englund. Han grundar en stor del av sina idéer utifrån John Dewey (1859–1952) och Jürgen Habermas (1929-) som är de stora grundarna av teorin om deliberativ demokrati. Båda dessa herrar menar att genom kommunikation och i mötet med andra kan demokrati ske. Desto mer jag har läst och satt mig in i begreppet och tankarna kring det inser jag att det finns stora likheter i deras tankar och teorier.

John Dewey var en amerikansk filosof, psykolog och pedagog, och en av grundarna inom idén om demokratisk utbildning. Hans verk *Demokrati och utbildning* från 1916, har kommit att bli en klassiker inom utbildning. Något som än idag är tydligt i vårt arbete. Han menade att vi lär genom att erfara och i interaktion med andra. För Dewey handlar demokrati om möjligheterna för kommunikation och deltagande, vilket han även kopplar till utbildning. Dewey hävdade att enskilda elevers moral skapas och växer i mötet med andra, samt att genom kommunikation och reflektion sker utveckling (Englund 2016, s. 2). Wahlström (2007, s. 58–65) skriver om Dewey att det är som en rörelse där vi deltar i något, kommunicerar och får erfarenheter som vi reflekterar kring och tar det vidare i våra tankar och därefter handlar utifrån. En annan samtida forskare inom pedagogik, som utgår från Deweys filosofi och som är intresserad av demokratins plats i skolan är Gert Biesta. Han menar att Deweys verk *Demokrati och utbildning* är viktig för utbildning för att den “placeras kommunikationen i hjärtat av såväl utbildningsteorin som utbildningspraktiken” (Biesta 2007, s. 47). Dewey menade att om vi “bara” tar emot information och kunskap är vi meningsmottagare, men genom att reflektera, delta och kommunicera om det vi lärt oss eller hört, blir vi meningsskapare (Biesta 2007, s. 47). Genom att gå i dialog och mötas kring olika saker kan vi lära oss mer, och få en större förståelse och inblick i hur saker fungerar och om andra människors liv. Han menade att människan är social och att vi utvecklas när vi integreras med andra och på så vis växer som enskilda individer.

Mina tankar för mig tillbaka till Noah. När vi hade samtalat och hittat en överenskommelse hade vi en bra stund uppe på berget. Jag menar att genom att Noah fick uttrycka sina tankar och involveras i beslutet om när han kunde gå in, växte han där och då. Han visade det genom sitt engagemang i att leta kryp och jag fick en bekräftelse när han kallade mig “världens bästa maskletare”.

Deweys bok *Demokrati och utbildning* handlar om skolan och dess demokratiska uppgift, och är än idag central inom utbildning. Det vi bör ha med oss är att förskolan nu tillhör skolan, troligen inget Dewey hade med i sina tankar. Att utbildningen börjar redan som ettåring kan vara en väsentlig skillnad utvecklingsmässigt vad det avser kommunikation och social kompetens. John Dewey var övertygad om att kommunikation och att möta andra, var vägen både till att lära, samt även till demokratin vilket gör att man ser honom som en föregångare till deliberativ demokratiteorin.

Jürgen Habermas anses gått i spetsen för deliberativ demokrati i Europa. Även benämnt som diskursiv (talad) demokrati. Kommunikativ rationalitet eller kommunikativt handlande är också begrepp som dyker upp när jag läser om hans idéer. Han menar att samtal ska präglas av förståelse, och att makt samt intressekamp inte hör hemma i dessa samtal (Henriksen & Vetlesen 2001, s. 168). Vilket kan vara svårt att direkt använda inom förskolan där vi pedagoger har mer erfarenhet och sitter i en maktposition över barnen. Dock tänker jag att om vi är medvetna om hierarkin, kan vi bli mer jämbördiga och minimera vår maktposition, genom att vara mer inlyssnande och öppna för barnens tankar. I interaktion och kommunikation med andra måste alla parter vara symmetriska för att samförstånd ska ske. Det handlar om att sträva mot det gemensamma bästa, och komma till konsensus. Habermas tankar om demokrati är likt Dewey, att vi ska mötas och kommunicera för att föra oss vidare till ett bättre samhälle. Det som skiljer dem främst är att Dewey har fokus på den enskilda individen medan Habermas har ett mer kollektivt tänkande och syn. Att medborgare måste vara aktiva och engagerade samt respektera varandra.

De klassiska liberala rättigheter, som garanterar en privat autonomi, och de politiska deltagarrättigheter, som garanterar en offentlig autonomi, kan inte skiljas åt; de är, som Habermas uttrycker det, "lika ursprungliga" i den mening att båda måste instiftas i en tänkande situation, där individer som erkänner varandra som fria och jämlika- och därmed diskursprincipen - skall fastlägga villkoren för sin samlevnad under offentliga lagar.

(Eriksen & Molander 1997, s. 11)

Habermas förenade den enskilde individen med kollektivet, och anser att det var genom att respektera och mötas på jämbördig basis som vi kan skapa levnadsvillkor och regler att förhålla oss till. Deltagarrättigheter gör att den enskilde individen kan delta i de offentliga kommunikationsprocesserna och ingå i kollektivet. Individuella rättigheter, och som jag tolkar det skyldigheter, att påverka sitt liv och den verksamhet de befinner sig i. Det är en

social handling att samtala med varandra och att delge egna idéer samt lyssna in andra och tillsammans komma vidare. Att den enskilde individen i social gemenskap organiserar det gemensamma livet. En koppling jag får till förskolan är när det lilla barnet kommer från sin familj in i förskolans stora sammanhang och ska bli en del i gruppen. Hur vi skapar möjligheter där barnen möts, lär sig respektera varandra, samspekar och leker. Barnet är en individ som ingår i kollektivet. Barnets rätt att vara just den unika individ den är, men även skyldighet att respektera och erkänna varandra i kollektivet.

Livsvärldar är något som Habermas talar om. Vi lever i olika livsvärldar men vi måste respektera och få förståelse för olika normer och liv för att komma överens (Henriksen & Vetlesen 2001, s. 172). Barnen befinner sig i en livsvärld som förskolebarn, samtidigt kommer de från olika livsvärldar där olika normer och kulturer påverkar dem. Vi pedagoger har i uppgift att förstå och göra ansats att bli någon i deras livsvärld. Dock krockar våra livsvärldar ibland när stress, rutiner och krav tar över hos oss pedagoger. Under min observation såg jag hur Hanna iordningställt för en planerad undervisningsaktivitet. Ändå valde hon bort den och lät barnens lek och intressen styra. Hanna visade förståelse och respekt för barnens livsvärld.

Mikael Carleheden har forskat i demokratifrågor och Habermas teorier, och skriver att Habermas menar att människan ska ha frihet till, att själv skapas de regler som styr oss och det vi gör (Carleheden 2007, s. 117). Detta tolkar jag som att även ta ansvar över våra liv och vad vi gör. För att förverkliga friheten behöver det ske i social gemenskap. "Det handlar om hur medborgare med hjälp av kraften i det bättre argumentet försöker övertyga varandra om hur de ska organisera sitt gemensamma liv" (Carleheden 2007, s. 116). I den första berättelsen hade Noahs utbrott den kraften på mig att jag sökte upp honom och kommunicerade med honom. Han hade kanske inte ett bättre argument för hur han skulle hantera sin situation men han uppmärksammade mig på sin besvikelse av systemet. Genom att lyfta hans besvikelse och att reflektera med honom har vi kommit en bit på vägen. Noah fogade inte in sig i ledet eller normen, han visade på att han inte var nöjd och att han är en del av vår sociala gemenskap på vår förskola. Mina tankar för mig till Love som jag träffade under observationen. Love hade inget starkt talspråk och svårt att argumentera och förhandla med kamrater. Han var ett barn som tog större plats än flera andra vilket gjorde att förskolläraren Hanna ofta fanns nära och stöttade honom i samspelet. Hanna hjälpte Love att argumentera, som när Love vill ta trollet i bockarna Bruse sagan, då hon säger att "Love vill också vara" med till de andra barnen. Vidare påtalar hon för Love att leken sker där, så han

får vara del i gemenskapen. Love har inte alla förmågor för att argumentera och organisera för att ingå i sociala gemenskapen, men Hanna blir hans länk till att kunna det.

I boken *Demokrati för förskolebarn* skriver Heimer och Pihlgren om diskussionen kring huruvida “små barn verkligen besitter de förmågor som krävs för att delta i demokratiska processer” (Heimer & Pihlgren 2021, s 172). I Hannas svar på hur hon ser på deliberativ demokrati och de yngre barnen svarar hon att “det kan vara väldigt stor skillnad på olika individers förmåga att visa vad de vill och vissa är lättare att tolka och förstå än andra” (mailrespons 9 jan 2023). Även Hanna som också är en erfaren förskollärare ser problematik i den bredd i utveckling som dessa unga individer besitter. Hon lyfter även att det kan var svårare att tolka och förstå några barn som därför kan missas. Vidare lyfter Heimer och Pihlgren (2021s.172) att utveckling på barn under tre år skiljer sig och de kan ha svårare att sätta sig in i andra människors perspektiv. Detta är något som jag upplever på förskolan i arbetet med de yngre barnen. Deras livsvärldar ser annorlunda och olika ut och de ska lära sig att ingå i förskolans livsvärld och de normer som finns där. De kommer från sitt hem och är i sitt lilla “jag” och det mesta är “mitt”, till att lära sig vara del i de stora sammanhangen och bli en i gruppen och gemenskapen. I observationen ser jag också hur Love har svårare att respektera kamraters saker och vid flera tillfällen tar det han vill ha ur händerna på dem. Jag uppfattade det som att Love har svårare att ingå i sociala gemenskapen, och fortfarande är kvar i det lilla “jaget” där man inte behöver dela med sig och kompromissa lika mycket. Carl visade inte på några större känsloutbrott när han förlorade sina saker medan andra barn vrålar när han tar saker och även när Love närmar sig, vilket kan bero på att de är osäkra i Loves närhet. Deras erfarenhet av möten med Love kan varit att de förlorat sina saker eller att Love blivit fysisk, vilket gör att de skriker i försvar eller för att uppmärksamma pedagoger. Lilla Carl som inte hörs alls och inte gör något väsen av sig, kan absolut vara ett barn som är svårare att tolka och missas.

Det blir väldigt tydligt både utifrån Deweys tankar om att vi lär när vi samspelar och kommunicerar med andra, det är där meningsskapande och lärprocesser sker. Samt som Habermas menar att vi ska möta varandra med respekt och genom att diskutera och argumentera kan vi förändra och komma vidare. Englund (2007, s.105) skriver att medborgare behöver utbildas i deliberativa grundhållningar och utveckla sina kommunikativa rättigheter. Därför är kommunikation och interaktion med andra centralt för deliberativ demokrati, då språkets betydelse är av största vikt.

Språkets betydelse

Den stora skillnaden i de olika berättelserna är barnens kommunikationsförmåga i form av talspråket. Noah har många begrepp och kan uttrycka sina tankar och känslor verbalt, medan Liam har få ord och använder sig främst av kroppsspråk. Något jag just ställer mig frågande till är om det är möjligt att bedriva undervisning i deliberativ demokrati, när kommunikationen främst sker via kroppsspråket.

Att alla barn och elever får möjlighet att uttrycka sina åsikter och bli hörda är både en rättighet och en nödvändighet för lärande och utveckling. Det betyder att det inte bara ska vara möjligt för ett barn eller en elev att delta aktivt, barnet ska också uppmuntras och tränas. Varje förskollärare och lärare ansvarar för att, i sin undervisning eller i sina möten med barn och föräldrar, organisera och leda samtal på ett sätt som möjliggör och uppmuntrar delaktighet (Skolverket 2013, s. 73).

Om Skolverket menar att varje enskilt barn ska uppmuntras och möjliggöras för att bli delaktig och att bli hörd samt sedd (tänker jag) är det inte risk att ribban sänks för mycket för vad som ska göras? Jag anser att vi inom förskolan är bra på att se och uppmärksamma varje barn för att uppmuntra dem att delta och stärkas som individ. I vår undervisning stärker vi barnens tro på sig själva men också att vara en i gruppen. Om vi nöjer oss med att höra och se varje barn och på detta vis göra dem delaktiga undrar jag om vi inte riskerar att hamna i katederundervisning. Där jag som pedagog checkar av varje barn men utan att faktiskt nyfiket lära mig mer om barnens idéer och tankar. Vidare påtalar Skolverket att det är en rättighet för alla barn och elever att få uttrycka sina åsikter, vilket försvårar och kan bli ohanterbart. Anna som jag mötte under min observation var till en början blyg för mig, men hade förmågan att uttrycka sig med sin blick och kroppsspråket. När jag reflekterar över situationen är jag osäker på om barn som Anna missas i den dagliga verksamheten. Vid detta tillfälle var jag forskare och hade fokus enbart på kommunikation och samspel ur ett demokratiskt perspektiv. Jag hade inte ansvar utifrån min roll som förskollärare att se varje individ och bedriva undervisning eller tänka på kollegor eller någonting annat. Händer det att barn likt Anna inte får den tiden att bli sedda så de inte får uttrycka sina åsikter? Vad gör det med dem om de sällan eller i värsta fall aldrig får framföra sina tankar tänker jag. Att ge barnen begrepp och vikten av att kunna några ord blir ett tydligt behov för att kunna förmedla sina tankar.

Ann Åberg beskriver arbetet på en förskola där de använder sig av vad de kallar “fiffiga strategier” (Åberg 2021, s. 45). Dessa strategier är orden; låna, upptagen, tillsammans, vänta och byta, som barnen använder som redskap i samspel med kamrater och verktyg för att kunna förhandla. Ett exempel skulle kunna vara att om Carl från observationen hade haft tecken för *vänta* eller *upptagen*, kanske haft större möjlighet att påverka sin situation och förhandling med Love kring både lampan och tuppen. Jag tänker att om vi börjar använda dessa fiffiga strategier kan vi också ge barnen större förutsättningar till att tidigare kunna känna sig inkluderade i förhandlingar och delaktiga i sin vardag. Det är just dessa *hur* som är viktiga för oss pedagoger att få grepp om för att kunna stötta och ge bästa förutsättningarna. När jag går tillbaka till observationen uppmärksammar jag att Hanna använder sig av flera av de fiffiga strategierna. Främst är det ordet *tillsammans* men även *vänta* som används. Under min observation tänkte jag inte på detta och jag undrar nu i efterhand om det var en medveten metod och att de använder dessa begrepp frekvent. Åberg (2021, s. 46) påpekar även att barnen lär sig använda stopphanden för att tydliggöra när barnet inte vill, något som jag känner igen från min yrkesverksamhet. Däremot har jag ingen erfarenhet av att vi använder andra tecken lika frekvent vilket jag tänker är en brist. Jag undrar hur det kommer sig att vi lär ut *stopp*, som handlar om individen medan vi inte reflekterar över att lära ut teckenstöd för *tillsammans*. Återigen hamnar vi i individtänket mer än i kollektivet. Vi bör använda ett inbjudande tecken eller tillsammans tecken som blir lika igenkänt på förskolan.

Carl som jag observerade hade inga ord och var dessutom väldigt tyst. Under stora delar av min observation flöt han mest omkring i de olika rummen och kunde stundvis fastna för något intressant.

Nu har Carl hittat en liten lampa i en naturhörna som han undersöker noga med händer, ögon och smakar på den. Love tar sig snabbt dit och tar lampan ur Carls händer med bestämd min. Love går iväg mot en annan del av rummet med lampan.
- *Men Love nu hade ju Carl lampan*, säger Hanna. Love vrider lite på sig utan att göra någon ansats att lämna tillbaka lampan. Carl hittar ett gosedjur i hörnan som ersätter lampan och verkar oberörd.

- *Fast Carl bryr sig inte att du tog över den*, säger Hanna när hon konstaterat att Carl är obekymrad över sin förlust.

- *Titta här Carl, har du sett en tupp*, Hanna håller fram en liten plasttupp mot Carl. Carl tar tuppen i ena handen och en hexagon under andra armen. Han smakar lite på tuppen och tittar på den. Love kommer fram till Carl. Love sätter ihop sina händer

och tittar på Carl. Hanna sätter ord på händelsen och förtydligar att Love vill låna tuppen av dig Carl. Carl håller hårt i sin tupp och är inte villig att lämna ifrån sig den. Love följer efter Carl och gör små försök att ta över den, vilket jag ser att han lyckas med snabbt därefter.

Vid flera av de tillfällena blev han av med sina saker och visade inte på att han misstuckte. Hur hans upplevelse var kan vi dock inte veta. Kanske är han så uppgiven och van vid att inte få sin vilja genom eller behålla sina saker så han får en sämre självkänsla och ser sig som mindre värd? Kanske spelar det honom ingen roll då han hittar andra saker? För nog hade vi haft en större förståelse för hur han upplever det om han visade med ord, eller åtminstone skrek eller grät?

Barns motstånd och vänligt maktutövande

Klara Dolk (2013, s. 33) skriver i sin avhandling, *Bångstyriga barn-makt, normer och delaktighet i förskolan*, om motståndet som kan te sig på olika vis. Motstånd kan ta sig uttryck genom skrik, slag, gråt men även genom tystnad. Jag säger inte att Carls tystnad är motstånd men det skulle kunna vara så. Kopplat till motstånd finns makt, och att den som blir utsatt för någons makt gör motstånd. I Dolks text lyfter hon vuxna som makthavare och förskolebarnen som gör motstånd. I Carls fall kanske han gör motstånd delvis på Hanna som inte håller hans parti utan minimerar konflikter med Loves, då han är högljudd och stark. Eller gör han motstånd mot Love som besitter en makt över Carl då han har några ord och är större och starkare?

Den första berättelsen om Noah, som ville gå in under arbetslagsreflektionen, visar också på motstånd. Hans uttryck blir tydligare då han skriker, klättrar och kan kommunicera med ord. Han gör motstånd mot förskolans organisation kring att barnen under arbetslagsreflektion behöver vara utomhus och samarbeta för att säkerhetsställa att det finns tillräckligt med personal för antalet barn. Det är de vuxna som bestämt och troligen i hans ögon har makten. Pedagogerna ser honom som en trotsig och envis kille som inte bara kan acceptera att alla ska vara ute nu. Reflekterar man och ser det likt vad Dolk (2013, s. 225) skriver, att barns motstånd inte bara ska ses som problem hos individen utan ett uttryck i en demokratisk förhandling, så måste vi se annorlunda på barnets motstånd. Ser vi dessa uttryck och möter upp dem och reflekterar kring vad som orsakat motståndet kan vi nog förändra vissa ramverk och strukturer. Kanske kan vi hitta andra lösningar och tillfällen då arbetslag kan ha sin

reflektionstid (vilket är av stor vikt för verksamheten) som har ett barnperspektiv mer än organisationsperspektiv. Hur barnens upplevelse är när vi har arbetslagsreflektioner bör tas i beräkning, och om går att organisera på ett annat sätt. Om det är möjligt vet jag inte, men om vi börjar att fundera på varför vi gör som vi gör och utifrån vems perspektiv vi gör det, kanske vi kan börja se nya möjligheter.

Liams motstånd eller besvikelse över att inte få sin krokodil försökte jag möta upp och stötta honom i. Ändå kunde jag inte hjälpa honom. Liam har ett kroppsspråk som visar på vad han vill och jag tänker att hans viljestyrka är en kraft i att förmedla sina tankar. När jag såg Liam stå med hängande huvud och hur hela hans kroppshållning förmedlade en uppgivenhet och ledsamhet, förstod jag direkt att något var fel. Jag kunde prata med honom och fick svar via blickar, huvudskakning samt att han slänger sig på golvet och är arg och ledsen. Det var ändå först när han sa "dii" som jag kunde förstå vad han verkligen ville och vad han sökte. Det lilla halva ordet blev betydelsefullt i vår kommunikation.

Något som gnager i mig är även denna hierarki och tolkningsföreträde som vi vuxna besitter. Hur ska vi veta att vi tolkar rätt och hur mycket vi missar under en dag på förskolan?

Henriksen och Vetlesen (2001, s. 169) menar att alla inte har förutsättningar till kommunikativ kompetens, som då tex småbarn, vilket innebär att kunna lyssna, argumentera och ifrågasätta andras påståenden. De menar att då måste andra representera dem. Vilket gör att jag som pedagog behöver sätta ord på saker och försöka förstå, se och tolka vad de vill framföra. Återigen, när jag såg Liam stående med hängande huvud i samlingsrummet kan jag se att något inte stämmer. Jag försöker tolka hans blick och kroppsspråk och fråga och sätta ord på saker. När han tillslut säger "dii" får jag fundera en stund innan jag förstår och kan svara. Vad jag inte vet är om han sedan förstår mitt svar. Efter att ha gjort vad jag i stunden kände att jag kunde göra för Liam, gav jag honom trygghet och tröst genom att han fick somna i min famn. Då kände jag mig otillräcklig som pedagog men nu när jag ser tillbaka på situationen upplever jag att jag har sett Liam och kommunicerat med honom med kroppsspråk och satt ord på vad jag såg. Jag har även visat på min sympati och erkännande, att jag förstår hans sorg över sin uteblivna krokodil.

Jag kommer tillbaka till observationen av Love och Carl, där förskolläraren Hanna fick sätta ord på saker och även tolka händelser. Båda gångerna hade tystlåtna Carl saker i sin hand som han verkade gilla och båda gångerna försåg sig den starkare Love med sakerna. När det handlade om lampan som Carl hade konstaterar främst Hanna "Men Love nu hade ju Carl

lampan”, och när ingenting händer säger hon “fast Carl bryr sig inte att du tog över den”. I denna situation uppmärksammar hon Love på att han inte bör ta Carls lampa, men när Carls reaktion inte blir starkt synlig får det bara vara. Hennes tolkning av stunden är nog att ingen fara är skedd och Love visar mer högljutt när han misstycker medan Carl inte direkt visar något. Andra tillfället när pojkarna är upptagna av byggmaterialet försöker Hanna avleda Carls intresse för att sparka materialet och istället bygga med det. Hon erbjuder en tupp som finns i byghörnan för att besjåla de olika byggnationerna. Carl nappar på förslaget och tar tuppen, men då riktar Love sitt intresse för tuppen också. När Love sätter ihop sina händer bedjande framför Carl, sätter Hanna ord på händelsen och förklarar att Love vill låna tuppen av dig Carl. Carl visar tydligt genom att hålla hårt i tuppen och börja ta sig ifrån platsen att han inte vill ge ifrån sig den. Ändå tar Love tuppen från Carl som återigen förlorar sin sak. Inte heller denna gång ingriper Hanna. Vad jag vill poängtera här är att vi tolkar och sätter ord på händelser men vi har makten att vinkla och att välja vilka fokus och vilka ställningar vi tar. Carl som inte får utbrott eller hörs får stå tillbaka flera gånger. Medan Love som är högljudd och tar större plats i barngruppen lyckas komma undan med saker, något som jag tror beror på att det helt enkelt blir enklast så.

Under min processkrivning uppmärksammades jag vid en handledning på min strategi att hitta något att förhandla med Noah om. Var det förhandling eller avledde jag honom? Nu när jag ser utifrån på händelsen kan jag se att det kanske inte var en förhandling där vi kom överens. Jag avledde Noah med hjälp av klockan och min upplevelse var att Noah godtog den. När jag läste Dolks (2013, s. 89) bok märker jag liknelser med hur hon beskriver obemärkt styrning. Jag som vuxen styr och barnet tror att de påverkar och märker inte att de blivit styrda. Även när jag ser tillbaka på händelsen där Carl lekte med ett byggmaterial och Hanna försöker avleda honom, sker obemärkt styrning. Hon lockar med bollar som han inte nappar på men när hon erbjuder plasttuppen övervinner det hans intresse, och han slutar sparka på byggmaterialet. Ett annat begrepp som används av Dolk är “vänlig maktutövning” (Dolk 2013, s. 90). Att med olika metoder och strategier styra och nå sitt mål utan att det direkt märks att makt utövas. När jag ser på händelsen utifrån detta perspektiv blir jag lite skrämmd. Händelsen är ett tillfälle där jag upplevde att Noah och jag möttes och kom fram till en bra lösning utifrån situationen som var. Att vi kommunicerade och utforskade naturen på ett positivt sätt, och att jag höll mitt löfte och att Noah var nöjd med det. Om det var vänlig maktutövning var den så diskret att inte ens jag själv var medveten om den.

Den finska docenten Staffan Himmelroos (2012, s. 27) skriver i sin avhandling om Habermas idé om det kommunikativa idealet, där det gemensamma målet är viktigast. Där det emotionella och känslor får ta en sekundär plats, för att inte styra individen bort från det gemensamma målet. För förskolebarn anser jag inte det rimligt att sätta sina känslor i andra rummet, utan de lever och kommunicerar ofta utifrån sina känslor. Både Noah och Liam från mina berättelser, uppmärksammade jag utifrån sina känslouttryck. Det är möjligen lille Carl som jag träffade under observationen, som jag varken såg eller hörde några större känslor hos. Vidare hänvisar han till att Habermas utgår från idealet att språket är fritt från makt och dominans, vilket flera ställer sig kritiska till. Tyvärr är inte språket fritt från dominans när vi ser till de yngsta individerna och de utan talspråket. Dels har de ju inte kommunikativa förmågan att argumentera och förhandla, men dessutom har vi vuxna tolkningsföreträdare i hur och vad vi tolkar. Där kompetens hos pedagoger och tiden för att se varje individ spelar en viktig funktion.

Förutsättningar och möjligheter

Jag tror att vi alla försöker att göra vårt bästa men i den komplexa förskoleverksamhet vi befinner oss i tror jag tyvärr att vi allt för ofta brister. De stora barngrupperna där vi är tillsammans i olika konstellationer, och att utmana och stötta varje individ utifrån deras förmågor och var de befinner sig kan vara en bidragande orsak. Vi behöver vara medvetna om vår situation och på så vis reflektera kring hur vi ska skapa bättre möjlighet att se varje unik individ och situation. Även Hanna påtalar vikten av pedagogers förhållningssätt samt deras medvetenheten gällande olika individers förmågor att uttrycka sig och kommunicera (bilaga 3). Jag ser språket som en möjlighet att utöva makt vilket är viktigt att tänka kring och ge barnen största förutsättningarna och möjligheterna att lära sig ett rikt talspråk.

Verksamma inom Reggio Emilia pedagogiken har skrivit om demokratiarbete inom förskolan. Respekten för den unika individen och dess tankar, samt vikten av att mötas och att lärande sker i samspel med andra och med material som lockar utforskande. Inom Reggio pedagogiken är "hundra språkandet" centralt och ett begrepp som kommit under senare år är "multimodalitet". Multimodalt språkande och hundraspråkande kan tydas som samma sak, att barn får möjlighet att uttrycka sitt språk i andra former som rita, måla eller med lera (Hvit Lindstrand 2021, s. 70). Det finns forskning som visar på att förståelsen för begrepp genom handling utvecklas innan barnet kan tala om det. Utifrån detta menar Sara Hvit Lindstrand att

vi måste “tänka mer om vad demokrati kan vara för de allra yngsta barnen, ta oss bortom det verbala språket och fokusera på hur de yngsta barnen upptäcker och utforskar sin röst tillsammans med andra på förskolan” (Hvit Lindstrand 2021, s. 71). Dessa metoder och verktyg kan vara ett sätt i hur vi gör att barn, utan eller med begränsat talspråk, kan få möjlighet att uttrycka sig och att bli delaktiga. Dock ser jag det inte som deliberativa samtal men det är en väg in i att vara delaktig och att förstå att även jag kan påverka. Kanske behöver styrdokumentet tydliggöras med att vi lär och utvecklar barnens kunskaper i deliberativa samtal. Läroplanen för förskolan sträcker sig från ett år upptill sex år och vi ska bemöta allas behov, det kan vara av intresse för att det ska gynna barnen och inte endast bli avcheckningsbart att förtydliga vad som är rimliga mål i olika skeden av livet. Att inte, som jag vid flera tillfällen hört från ledning, barnen ska få med sig alla mål någon gång under sin tid på förskolan. Då tror jag att vi missar stegringen av utmaningar och istället för att så frön och börja utmana gör vi det som vi kan checka av i utvärderingar. Elisabeth Arnér har skrivit och föreläser om utvecklingsarbete inom förskola med fokus på inflytande och demokrati. Hon ställer frågorna; Vad behöver lärare förstå och veta för att kunna genomföra demokratiuppdraget? För att barn ska förstå vad begreppet demokrati kan innebära krävs mer än att de får bestämma över om de ska dricka röd eller grön mjölk (Arnér 2009, s.15). Det är väl kring dessa frågor som vi kan börja att fundera om hur vi ska arbeta med de olika barnen vi möter. Att vi pedagoger tar vårt ansvar och funderar kring vad vi kan göra för att stärka barnen i att bli demokratiska medborgare som kan föra sin talan, påverka och ha respekt för andra individer och deras idéer. Som Arnér (2009, s. 73) fortsätter i sin bok handlar det om att lyfta blicken och att se med nya ögon, vilket perspektiv har jag som pedagog på barnet och händelsen. Just att lyfta blicken och se på barnen ur olika perspektiv för mig vidare till praktisk kunskap.

Praktisk kunskap

Praktisk kunskap är ett kunnande som bygger på erfarenhet och hur man använder sitt goda omdöme utifrån dessa i stunden. Det sitter i kroppen på något vis och är svårt att sätta ord på. För mig är det att ha lite extra känsla för hur jag möter barnen och vårdnadshavarna. Hur jag känner av stämningar och känslor hos dem. Se varje situation unik och handla utifrån just den. Det är också att ha en övergripande blick som ser bredare i verksamheten. Genom att se möjligheter och att kritiskt granska utifrån att ha barnen och verksamheten i fokus. Kanske

beror det på att jag jobbat flera år och hunnit se skiftningar i ledning och i olika rön. Att jag blivit äldre och säkrare i mitt uppdrag, med massa erfarenheter från förskolan både på gott och ont. Hjertström Lappalainen och Schwarz (2011, s. 98) skriver att den praktiska kunskapen ofta förknippas med erfarenhet, och en kunskap som sitter i kroppen. I denna text utgår Hjertström Lappalainen och Schwarz från filosofen John Deweys tankar learning by doing men inte bara från görandet utan vidare till tänkandet. Då det är Deweys tankar och idéer som ligger till grund för den deliberativa demokratin, blir det extra intressant för mig att uppmärksamma hans teorier utifrån praktisk kunskap. I boken Demokrati och utbildning skriver Dewey (1999, s. 183–196) om erfarenhet och tänkande. Dewey kopplar tänkandet till erfarenheter och att reflektera utifrån erfarenheterna. Vilket för mina tankar till vad jag nu håller på med i mitt essäskrivande. Jag tänker kring mina egna erfarenheter från praktiken och reflekterar kring hur jag gjort och hur jag kan göra annorlunda. Vidare lyfter Hjertström Lappalainen och Schwarz att Dewey menade att “det krävs ett personligt engagemang för att motivera reflektion och processer” (Hjertström Lappalainen & Schwarz 2011, s. 104). Detta engagemang anser jag ingår under den praktiska kunskapens paraply. Jag kan inte “bara” göra mitt uppdrag utan att riktigt bry mig eller engagera mig i barnen. Det är engagemanget och viljan att låta varje barn bli sitt bästa jag som gör att vi reflekterar och försöker skapa meningsfullhet i det vi gör. Precis som vi sätter barnens lärprocesser före slutmålet, är vägen fram lika viktiga för oss pedagoger att undersöka och reflektera kring.

“En erfarenhet, även en mycket blygsam erfarenhet, kan generera och bära hur mycket teori som helst, men teori utan erfarenhet kan inte begripas fullt ut ens som teori. Den har en benägenhet att bara bli en verbal formel” (Dewey 1999, s. 188).

Inom ämnet “Den praktiska kunskapens teori” är filosofen Aristoteles tankar väsentliga. Aristoteles ansåg att vi skulle sträva mot det lyckliga livet, vilket innefattar gemenskap, harmoni och balans som är präglad av klokhet och eftertänksamhet. Detta når man genom att göra goda handlingar. Dock är inte människan färdigutvecklad utan genom att öva och lära oss skaffar vi oss erfarenheter och vidareutvecklas. Dessa färdigheter eller förmågor kallar Aristoteles för dygder. Med dygd menas “en stabil attityd som sätter oss i stånd att förverkliga det goda” (Henriksen & Vetlesen 2001, s. 194). I strävan efter att bli en bättre människa. Här vill jag då lyfta dygdetiken som handlar om att vara en god person och göra goda handlingar. Dygdetiken är kopplad till en tanke om människan som deltagare i gemenskap som baseras på bestämda värden (Henriksen & Vetlesen 2001, s. 199). Inom Aristoteles dygdetik och Habermas diskursetik drar jag kopplingar. Diskursetiken har

utvecklats av Jürgen Habermas och är en viderutvecklats av Kants pliktetik. Diskursetiken handlar om att ens moraliska uppfattning förändras i dialog med andra. Habermas menade att om “vi är villiga att lyssna på varandras skäl och ta hänsyn till varandra så kommer vi också fram till en etisk enighet” (Henriksen & Vetlesen 2001, s. 166). Genom att samtala och lyssna på varandra kan man ha inflytande och påverka sitt liv. Jag uppfattar att Habermas menade att vi utgår från det egna livet, med frihet och rättigheter. För att sedan i dialog med andra, ta ansvar och respektera och erkänna andras olika åsikter. Det är inte alltid man kommer överens, men det skapas en förståelse kring något i en gemenskap. Varje medborgare får föra sin talan och kan påverka. Varje människas lika värde är demokratiska grundstenar. “Fostran handlar ju om – med Habermas terminologi - att förankra demokratiska värden i personlighetssystemet, det vill säga att inkludera diskursprincipen i den personliga identiteten” (Carleheden 2007, s. 137).

Vidare är det av största vikt att alla parter blir hörda och får säga sitt men också att de är jämbördiga och inga maktpositioner finns med. Jag tänker att båda teorierna har en positiv syn på människan. Dygdetiken som strävar mot det lyckliga. Diskursetiken som handlar om respekten för varandra och att komma överens och komma vidare. De båda teorierna har också gemensamt att det handlar om gemenskapen samt att handla. Detta är av stor vikt inom mitt yrke och något jag verkligen förknippar med praktisk kunskap där jag handlar i situationen utifrån mitt omdöme. Samtidigt som jag måste se till hela barngruppen och verksamheten.

Även i skollagen står att läsa, “Utbildningen ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet” (Riksdagen Skollag (2010:800) 5§). Den beprövade erfarenheten anser jag går att koppla till praktisk kunskap, vilket poängterar vikten av att ha praktisk kunskap och erfarenhet. När jag ser tillbaka på den där vårdagen och reflekterar kring varför jag överhuvudtaget gjorde ett försök att få Noah på andra tankar. Jag tänker att det var den beprövade erfarenheten av att ha lärt känna Noah och fått förkunskaper kring hur han fungerar, samt min praktiska kunskap att handla i situationen och ha omdöme för hur jag kunde handla. Jag visste att vi hade en relation och byggt upp tillit till varandra. Dessutom kände jag väl till hur intresserad Noah var av att utforska insekter och kryp i naturen samt att Noah är en smart kille som behöver respekteras för det och inte “luras”. Därför använde jag klockan som redskap för att visa på att jag inte bara säger något utan att vi kan komma överens om en tid och att jag står för den överenskommelsen. De olika aspekterna tillsammans fick mig att möta upp Noah och få honom att känna sig bättre till mods.

“Konsten och svårigheten ligger i att väga in många olika aspekter och handla med gott omdöme i stunden” vilket Alsterdal (2014, s. 53) menar är praktisk kunskap eller Aristoteles begrepp fronesis. Aristoteles menade att det inte handlar om huruvida vi ska handla eller inte utan *hur* vi handlar i den unika situationen. (Nilsson 2009, s. 48) Fronesis sker i relation till en handling, hur jag handlar och gör i den unika situationen, vilka kloka val gör jag för att göra gott. Den mänskliga handlingens frihet (Nilsson 2009, s. 52). Jag anser att praktisk kunskap innefattar att ta ansvar för att handla i stunden utifrån sin intuition om vad som gynnar barnen. Det slår mig att Simone de Beauvoir (1992, s. 74) också talar om att handla i situationen och att ta ansvar för våra liv och vad vi gör av dem. Friheten över våra egna liv men också att friheten är beroende av varandra och varandras respekt för den andras existens. Genomgående handlar det om att ta ansvar för sitt eget handlande och att vi är fria att handla utifrån vårt förnuft vilket i sig kan låta enkelt. Det jag tror det handlar om är att faktiskt handla, att inte undvika situationer eller välja bort i hopp om att någon annan ska ingripa.

Under min observation mötte jag Anna som var blyg men nyfiken på mig. Trots att jag var där som observatör bemötte jag Anna och kommunicerade med henne när hon genom sitt kroppsspråk signalerade att hon ville ha en sjal på sitt huvud. Där och då handlade jag bara, när jag skrev ner min observation funderade jag på om jag deltog mer än jag borde eftersom jag var där som forskare. Nu när jag reflekterar och skriver tänker jag att jag handlade i stunden utifrån att jag såg Anna och jag kunde bekräfta henne. Återigen reflekterar jag kring vikten av att se varje barn och tolka in vad de vill. Det kan räcka med att bli uppmärksam och sedd, men som pedagog behöver jag vara medveten om att jag tolkar och försöker sätta ord eller handling på vad någon annan vill. Jag tänker att vi verkligen försöker och testat oss fram, samt att vi behöver hitta strategier som teckenstöd och bildstöd ibland för att tydliggöra. Vi får dock inte sluta se och bemöta. Tolkandet är en början på att ge barnen begrepp för att själva uttrycka sig. Begreppsförståelsen är oftast bra mycket större än vad de kan uttrycka själva. Därför behöver vi bli mer medvetna om att förklara varför saker är som de är.

I min mailrespons från Hanna skriver hon;

“Deliberativ demokrati innebär för mig en gemensam demokrati där man som grupp gemensamt pratar om och tar olika beslut, där allas olika tankar tas med och att man genom dem enas. Så i en perfekt värld med lyhörda pedagoger och i en barngrupp där alla tar likvärdig plats så skulle också de yngsta och de utan talspråk få samma rätt att påverka och förhandla som de mer verbala barnen.” (bilaga 3)

Här påpekar hon vikten av att alla pedagoger måste ta sitt ansvar och när vi handlar ges barnen större möjlighet att påverka sin vardag. Hon skriver lyhörda pedagoger men jag innefattar även närvarande i stunden som ser och fångar upp även det outtalade. Det handlar för mig om respekten för den andras existens oavsett individens ålder. Genom att den ickeverbala unga individen blir sedd, upplever den frihet att uttrycka sig på det vis hen har förmåga till. För mig blir det en liknelse i Beuvouirs tankar om respekten och acceptansen om andras existens för att jag ska känna frihet att uttrycka mig och handla. Likt vad förskolans läroplan uttrycker;

Förskolan ska vara en levande social gemenskap som ger trygghet samt vilja och lust att lära. Barn skapar sammanhang och mening utifrån sina erfarenheter och sätt att tänka. Därför ska de i förskolan möta respekt för sin person och sitt sätt att tänka och förstå sin omvärld (Skolverket 2018, s.7).

Även i förskolans läroplan står att läsa att vi ska möta varje person med respekt för den man är och hur man tänker. Skulle jag fråga mina kollegor är jag övertygad om att de svarar att de gör det, men är verkligheten sådan? Vilken respekt fick Noah när han ville gå in? Till att börja med kunde inte pedagogerna nå honom i hans frustration och därefter ignorerades han i en typ av uppgivenhet från pedagogernas sida. Om jag respekterade honom när jag pratade med honom eller om min strategi att förhandla ledde till att avleda honom kan också tänkas vara utan respekt för hans tankar. Även om jag anser att genom att bekräfta hans känslor och hitta en väg som vi kan enas om, visade jag att jag respekterade hans sätt att tänka. Det som jag ändå funderar på när jag ser i backspeglarna, är att jag missade att hans motstånd kunde likväl tolkas som en demokratisk förhandling. Jag tolkade hans missnöje och gjorde honom på bättre humör, men jag tog inte tag i att fundera kring situationen med pedagoger som är på reflektion. Hur var det med respekten för Carl när han vid upprepade tillfällen blev bestulen på sina saker? Återigen kan jag undra om Carls situation hade sett annorlunda ut om han skrikit eller visat på känsloutbrott av något slag. Troligen hade hans motstånd tolkats annorlunda av pedagogerna om det skett. Så även om vi tycker oss möta varje barn med respekt, vara lyhörda och närvarande, behöver vi kritiskt granska oss själva och bli mer medvetna om vikten av att faktiskt se varje individ.

I samband med att jag läser Cederbergs text *Om pedagogens ansvar bortom förskolans läroplan*, börjar jag fundera kring vad som verkligen är kärnan till mitt skav. Texten gör att jag ifrågasätter mig själv och om jag gör en höna av en fjäder. Förstorar jag upp något som egentligen inte så många andra pedagoger bryr sig om? Cederberg (2016, s. 371) skriver om

hur förskollärare har ansvar bortom styrdokument och på vilket vis vi tolkar de olika situationer vi hamnar i. Att läroplanen och flera andra dokument är tolkningsbara håller jag med om. Varje situation och individ är unik och jag måste se just till stunden. Men varför hakar jag då upp mig på vissa formuleringar från Skolverket? Ta till exempel att deliberativ demokratiform ses som fruktbar för förskolan och kommunikation i form av deliberativa samtal ska sättas i centrum. Eller att alla barn och elever får möjlighet att uttrycka sina åsikter och bli hörda är både en rättighet och en nödvändighet för lärande och utveckling. De är ju också tolkningsbara där vi kan utgå ifrån individen och situation. Att deliberativa samtal sätts i centrum är ju möjligt då vi kan se och lyssna in samt sätta ord på de ickeverbala eller fåordiga barnens tankar, om situationerna är hanterbar i stunden. Då tänker jag att det allt för ofta är personalbrist, större antal barn i sammanhanget än önskvärt och andra parametrar som påverkar. Kopplat till komplexiteten av förskolans uppdrag så blir ordet rättighet och nödvändighet för lärande lite svårare. Visst gör vi vårt bästa för att möjliggöra så att varje barn blir sedd och uppmärksammat men som Hanna skrev, *i en perfekt värld* kan vi vara de pedagoger vi önskar.

När jag reflekterar kommer jag fram till att skavets mittpunkt för mig är att vi försöker göra demokratiarbetet avcheckningsbart. Att jag ska påvisa att alla barn ingår i de deliberativa samtalen och är delaktiga i dem. Visst kan jag tänka att vi strävar efter att lära varje barn att ingå i deliberativa samtal och uppmuntra och ge kunskaper till att kommunicera och respektera varandra. Steget till att säga eller skriva att varje barn verkligen är det känns inte ärligt. Det är inte ärligt mot barnen som kanske blir misstolkade eller inte sedda. Det är inte heller ärligt mot mig själv eller mina kollegor, som skriver i utvärderingar hur vi gör för att checka av att barnen får utvecklas som demokratiska medborgare. Det är här som jag vill ta mitt medmänskliga ansvar och mitt ansvar som förskollärare för att reflektera kring en minoritet på förskolan. För de som inte hörs eller märks. De behöver någon som uppmärksammar samhället och systemet på dem. Jag uppfattar Cederbergs text som att förskollärare ska ta sitt ansvar och inte luta sig mot läroplanen, jag tänker att vi också har ett ansvar att ifrågasätta huruvida vi kan stå för att läroplanen är utformad utifrån varje enskild individ.

Avslut

“Att tränga in i det okända är ett äventyr” skrev den amerikanska filosofen John Dewey (1999, s. 192). För mig har magisterutbildningen och denna uppsats varit en resa in i det okända där jag fått tränga mig in i mina egna tankar och se både på mig som forskollärare och på yrket ur olika perspektiv.

I mitt utforskande kring de yngsta barnens möjlighet till deliberativ demokrati på förskolan har jag fått flera nya kunskaper och tankar. Språkets betydelse för att argumentera, förhandla och påverka sitt liv är centralt. Vi möter barn med olika språkliga kunskaper, och de ickeverbala barnen behöver vi vara extra observanta på för att se deras talande ögon. Jag anser att kroppsspråket inte kan jämföras med det talade språket, men trots det är viktigt att bli erkänd och att vi pedagoger tolkar dem och kommunicerar. De fiffiga strategierna kan också vara ett verktyg för barn som inte har så många ord. Där ordet och teckenstöd kan kombineras för att ge ickeverbala större förutsättningar till att förhandla med kamrater.

Det har bekräftats att pedagoger besitter en makt och måste tolka barnen, samt hur viktigt det är att vara medveten kring detta. Hanna lyfte att det är olika svårt att tolka olika barn och att vissa barn tar större utrymme än andra. Detta ser jag också när jag tittar tillbaka på berättelserna samt observationen. Klara Dolk skriver om barns motstånd vilket kan ses som en demokratisk handling, inte bara som trots eller utbrott. Vi behöver reflektera mer kring vad barnen verkligen uttrycker och inte vara för snabba i våra tolkningar. Ta deras livsvärldar i beaktan och våga tänka utanför våra egna normer och strukturer.

Förskolans förutsättningar och möjligheter ställer också till det för oss att faktiskt kunna arbeta deliberativt. Barngrupperna är ofta stora och tyvärr är inte kompetensen hos alla pedagoger tillräckligt hög för att kunna vara kunnig och medveten kring förskolans uppdrag. Styrning uppifrån där kvalitetssäkring genom utvärdering blir vad som formar förskolans undervisning och verksamhet, gör att valtavlor och röstning kan bli förskolans demokratiarbete. Det krävs kunskap, tid och genuint engagemang för att utveckla deliberativ demokrati hos de unga medborgarna på förskolan. Jag ser också en tendens till att förskolan går alltmer åt individualism än åt kollektivet och vara en del i gemenskapen. Detta är något som skrämmer mig och som jag upplever speglar samhället idag. Det har blivit ett hårdare klimat där jag upplever att man inte vågar ingripa och stå upp för varandra längre. Individuella rättigheter går före ansvaret för kollektivets rättvisa.

De två berättelserna hade jag en uppfattning om när jag startade denna uppsats. Jag ansåg att jag mött upp Noah och förhandlat med honom, vilket gjorde alla nöjda. Med Liam kände jag mig otillräcklig och att jag inte kunnat stötta honom i den utsträckning jag önskat. Efter att ha reflekterat och klivit in och ut i flera olika perspektiv och vinklar har jag till vis del ändrat uppfattning. Min strategi kring Noah var mer en avledning än en förhandling, och hans argument och motstånd fick inte den plats den borde fått. I Liams situation kom vi aldrig till någon lösning. Trots det mötte jag upp Liam, bekräftade och tolkade in hans kroppsspråk samt satt ord på dem. Ibland kommer man inte till en lösning men att få uttrycka sig och visa vad man känner och tänker är ändå av stor vikt.

Samtidigt har jag flera frågor som jag fortfarande tänker kring; Vilken plats har den deliberativa demokratin i förskolans utbildning? Finns förutsättningarna för att barn ska lära sig deliberativa samtal, där pedagoger har kompetens och kan vara meningsskapare? För mig har det blivit tydligare att det inte kan fungera lika oavsett ålder och mognad. För att inte "bara" acceptera att barn utan verbalt språk inte kan argumentera och förhandla behöver vi fundera hur vi kan ge dem verktyg och stöd i att göra det. Om hela förskolans utbildning ska arbeta med deliberativ demokrati anser jag att det måste tydliggöras i uppdraget, göras skillnader i styrdokument och hur vi ska arbeta målstyrt mot olika åldrar. Vidare funderar jag på om deliberativ demokrati är en metod eller är ett förhållningssätt. Jag tänker att det tyvärr finns en maktstruktur där vi inte är jämbördiga när vi samtalar och förhandlar, men att vi ändå kan lyssna in och respektera varandras olika tankar och åsikter. Samt att vara nyfiken och intresserad av allas olika idéer för att stärka varje individ. Det är ett förhållningssätt som inkluderar metoder för att upprätthålla och smitta av sig. Kan det vara ett mål att checka av? Jag anser inte att demokrati är avcheckningsbart. Det är ständigt pågående som inte går att sätta en bock på.

Min förhoppning är att jag väckt intresse och tankar för hur vi på förskolan ska ge barnen större möjlighet att utveckla sin kommunikativa förmåga och lära sig deliberativ demokrati. Att vi behöver skaffa oss större kunskap och bli mer medvetna kring tolkning och den makt vi har. Jag avslutar där jag började, med i mina ögon Sveriges största författare, Astrid Lindgren. En människa som såg barnen och förde fram deras röster.

“Men tänk ändå, det finns ju inga upplevelser som kan mäta sig med dem man har i barndomen, tänk om folk då kunde förstå hur viktigt det är just med allting som rör barn, deras böcker, deras filmer, deras musik, allt, allt. Eftersom det formar dem för hela livet.” (Astrid Lindgren i brev till väninnan Louise Hartung, 6 februari 1963)

Referenslista

- Alsterdal, L. (2014). *Essäskrivande som utforskning* I Burman (red.) *Konst och lärande: essäer om estetiska lärprocesser*. Huddinge: Södertörns högskola.
- Arnér, E. (2009). *Barns inflytande i förskolan: en fråga om demokrati*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur
- Beauvoir, S. (1992). *För en tvetydighetens moral*. Göteborg: Daidalos
- Biesta, G. (2007). *Den kommunikativa vändningen i Deweys Demokrati och utbildning* I Englund (red.) *Utbildning som kommunikation: deliberativa samtal som möjlighet*. Göteborg: Daidalos
- Carleheden, M. (2007). *Fostran till frihet. Skolans demokratiska värdegrund ur ett habermasianskt perspektiv* I Englund (red.) *Utbildning som kommunikation: deliberativa samtal som möjlighet*. Göteborg: Daidalos
- Cederberg, C. (2016). *Om pedagogens ansvar bortom förskolans läroplan* I Alsterdal (red.) *Inifrån och utifrån: Om praktisk kunskap i förskolan*. Huddinge: Södertörns högskola
- Dewey, J. (1999). *Demokrati och utbildning*. Göteborg: Daidalos
- Dolk, K. (2013). *Bångstyriga barn: makt, normer och delaktighet i förskolan*. Diss. Stockholm: Stockholms universitet, 2013
- Englund, T. (red) (2007). *Utbildning som kommunikation: deliberativa samtal som möjlighet*. Göteborg: Daidalos
- Englund, T. (2016). *Moralisk omdömesbildning genom deliberativ kommunikation-en ansats inspirerad av Dewey* <https://www.oru.se/globalassets/oru-sv/forskning/forskningsmiljoer/hs/humus/utbildning-och-demokrati/2016/nr-3/tomas-englund---moralisk-omdomesbildning-genom-deliberativ-kommunikation--en-ansats-inspirerad-av-dewey.pdf>
- Englund, T. (2000). *Deliberativa samtal som värdegrund - historiska perspektiv och aktuella förutsättningar* <https://www.skolverket.se/download/18.6bfaca41169863e6a653e33/1553957135235/pdf752.pdf>

- Eriksen, EO & Molander, A. (1997). I Habermas *Diskurs, rätt och demokrati: politisk-filosofiska texter*. Göteborg: Daidalos
- Gunnarson, M. (2019). *Att utforska praktisk kunskap med deltagande observation I Gunnarson(red.) Att utforska praktisk kunskap: undersökande, prövande och avtäckande metoder*. Stockholm: Södertörns högskola
- Heimer, M & Pihlgren, A. (2021). *Demokrati för förskolebarn: undervisning i åtta nyckelkompetenser*. Upplaga 1 Lund: Studentlitteratur
- Henriksen, J & Vetlesen, A. (2001). *Etik i arbete med människor. 2., [rev.] uppl.* Lund: Studentlitteratur
- Himmelroos, S. (2012). *Det demokratiska samtalet: en studie av deliberativ demokrati i ett medborgarforum*. Diss.:Tillgänglig på Internet: <http://www.doria.fi/handle/10024/78706>
- Hjertström Lappalainen, J & Schwarz, E. (2011). *Tänkandes gryning: Praktisk kunskap, bildning och Deweys syn på tänkande I Burman (red.) Våga veta!: Om bildningens möjligheter i massutbildningens tidevarv. 1* Huddinge: Södertörns högskola
- Hvit Lindstrand, S. (2021). *Språkande och demokrati-barns medborgliga rättigheter I Göthson, H, Hvit Lindstrand, S & McConnachie, M. (2021). Förskolan som demokratisk mötesplats*. Första utgåvan Stockholm: Natur & Kultur
- Lappalainen, J. (2019). *Praktikernas blick som forskningsmaterial I Gunnarson (red.) Att utforska praktisk kunskap: undersökande, prövande och avtäckande metoder*. Stockholm: Södertörns högskola
- Lindgren, A. (1945 - 1963). *Tänkvärda citat*
- NE.se [Elektronisk resurs]*. (2000-). Malmö: Nationalencyklopedin
- Nilsson, C. (2009). *Fronesis och den mänskliga tillvaron: en läsning av Bok VI i Aristoteles>>Nikomachiska etik>> I Bornemark, J & Svenaeus, F (red.) Vad är praktisk kunskap?*. Huddinge: Södertörns högskola
- Skolverket. (2013). *Förskolan och skolans värdegrund: förhållningssätt, verktyg och metoder*. <https://www.skolverket.se/publikationer?id=2579>
- Skolverket. (2018). *Demokratifostran i förskolan: för individen eller kollektivet*. <https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning-och-utvarderingar/artiklar-om-forskning/demokratifostran-i-forskolan---for-indviden-eller-kollektivet>

Skolverket. (2018). *Läroplan för förskolan: Lpfö 2018*. Stockholm: Skolverket

Skolverket. (2000). *Med demokrati som uppdrag: En temabild om värdegrunden*.

<https://www.skolverket.se/download/18.6bfaca41169863e6a653c96/1553957038848/pdf721.pdf>

Utbildningsdepartementet *Skollag* (2010:800) https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800#K2

Vetenskapsrådet. (2017). *God forskningssed* [Elektronisk resurs]. Reviderad utgåva.

Stockholm: Vetenskapsrådet. Tillgänglig på Internet:

<https://www.vr.se/analys/rapporter/vararapporter/2017-08-29-god-forskningssed.html>

Wahlström, N. (2007). *Att erfarra är att lära-ibland. En diskussion utifrån Deweys experience-begrepp* I Englund (red.) *Utbildning som kommunikation: deliberativa samtal som möjlighet*. Göteborg: Daidalos

Åberg, A. (2021). *Hållbar utveckling-hållbar undervisning-hållbara relationer* I Göthson, Hvit Lindstrand & McConnachie. *Förskolan som demokratisk mötesplats*. Första utgåvan
Stockholm: Natur & Kultur

Illustration Pippi av Kimberly Lidén Thuring

Bilaga 1 Information om deltagande i intervju till magisteruppsats

Information om deltagande i intervju till magisteruppsats

Jag är student på magisterprogrammet i praktisk kunskap med inriktning mot utvecklingsarbete i förskolan på Södertörns högskola, vilket är en forskningsförberedande utbildning för yrkesamma praktiker. Detta år skriver jag min magisteruppsats där en del av datainsamlingen omfattar observationer och intervjuer. Min studie kommer handla om deliberativ demokrati med de yngre barnen.

För att samla in material till studien besöker jag er vid några tillfällen under december och januari månad. Jag genomför observation samt samtal med förskolläraren under 1–2 timmar och kommer anteckna samt eventuellt ta ljudupptagningar.

Genomförandet av uppsatsen är reglerat av etiska riktlinjer som rör tystnadsplikt och anonymisering. Detta betyder att personalens och verksamhetens identitet inte får avslöjas. Det insamlade materialet avidentifieras och inga register med personuppgifter kommer att upprättas. Materialet kommer inte att användas i något annat sammanhang utan bara i det egna analysarbetet. Den färdiga uppsatsen kommer sedan att publiceras digitalt genom publikationsdatabasen DiVA.

Med detta brev vill jag be om ert medgivande för deltagande i studien. All medverkan i studien är frivillig och kan avbrytas när som helst, även efter att materialinsamlingen har påbörjats.

Kontakta gärna mig eller min handledare för ytterligare information!

Vänliga hälsningar Christina "Kicki" Abrahamsson Thuring

Eva Schwarz

Centrum för praktisk kunskap

Södertörns högskola

Bilaga 2 Observation

Observation - Decembermorgon

Hanna möter upp 4 barn (Carl, Love, Ida och Elsa) i tamburen klockan är ungefär 9.15 på morgonen. Hon börjar att hjälpa en ettåring att klä av sig och hänga upp kläderna. Barnet jag kallar Carl. De andra barnen är 3 stycken treåringar som börjar klä av sig. -*Kan du hjälpa mig*, frågar Ida. - *Pröva att använda stövelknekten*, föreslår Hanna. Love är missnöjd och påvisar att han inte får av sig sin stövel. - *Men du har gummiband under stöveln*, vänta så hjälper jag dig så går det lättare.

När Ida klätt av sig och hängt upp sina kläder går hon in och tvättar händerna. Hon visar att det är svårt att kavla upp ärmarna. - *Ska jag hjälpa dig?* Frågar Hanna. *Man kan knäppa upp. Andra ärmen också?* Elsa halsar vatten ur kranen vilket Hanna uppmärksammar. - *Vill du ha vatten i glas*, frågar Hanna. - *Nä* svarar Elsa.

Barnen går in i det större lekrummet och börjar leka mamma, älskling och barn. Carl promenerar runt i alla rum. Love tar en väska och fyller med bilar av olika slag. Han kommer och visar för mig. Elsa och Ida som är kvar i rolleken börjar bjuda mig på olika mat. - *Vill du ha kaffe*, frågar Elsa mig. - *Ja tack*, svarar jag. *Jag tror du känner mig som vet att jag gillar kaffe*, fortsätter jag och ler mot Elsa. - *Vad vill du ha för kaffe?* fortsätter Elsa. - *En caffelatte tack*, svarar jag. Ida kommer med en skål med morötter och serverar mig. - *Tack, bjuder du mig på lite morötter också*, säger jag. Jag låsas äter på morötterna och sörplar på kaffet. - *Vet du, när jag och pappa gjorde en snögubbe så åt jag moroten för den är nyttig*, berättar Elsa nöjt. - *Jasså så snögubben fick ingen morotsnäsa?* Frågar jag Elsa. *Nä, den åt jag upp*. Love har kommit och iaktar leken och gör försök att delta eller kanske snarare vilja ha saker som används. Ida kommer med en tårta och vill bjuda mig och Hanna. Love vill också ha. - *Love ha!* Säger han och tar en tårtbit. - *Det räcker säkert åt oss alla så vi kan leka tillsammans*, säger Hanna. Han blir nöjd när han får behålla sin tårtbit och vi får alla varsina bitar att smaska på.

Nu har Carl hittat en liten lampa i en naturhörna som han undersöker noga med händer, ögon och smakar på den. Love tar sig snabbt dit och tar lampan ur Carls händer med bestämd min. Love går iväg mot en annan del av rummet med lampan. - *Men Love nu hade ju Carl lampan*, säger Hanna. Love vrider lite på sig utan att göra någon ansats att lämna tillbaka lampan. Carl hittar ett gosedjur i hörnan som ersätter lampan och verkar oberörd. -

Fast Carl bryr sig inte att du tog över den, säger Hanna när hon konstaterat att Carl är obekymrad över sin förlust.

Carl hittar ett byggmaterial i bygghörnan som fångar hans intresse. De är gjorda av hårdplast och formade som hexagoner i olika storlekar. Några är transparenta och andra är som speglar. Han visar sitt fynd med ett leende och stäcker fram en av de största. Sen tar han sats och kastar iväg den och ler ännu bredare. Han följer efter och sparkar på den som det vore en fotboll. - *Titta ska vi bygga* föreslår Hanna och börjar stapla dem på varandra. Carl kommer fram tittar en kort stund och sparkar på dem. Hanna tar ner en korg med bollar i olika storlekar och färger. Alla fyra barnen undersöker bollarna men Carl återvänder snabbt till hexagonerna. Han fortsätter att använda dem som fotbollar. Love hänger på och gör likadant. - *Men Love du vet ju att vi bygger med dem*, säger Hanna. Hanna försöker avleda Carl genom att erbjuda några plastdjur. - *Titta här Carl, har du sett en tupp*, Hanna håller fram en liten plasttupp mot Carl. Carl tar tuppen i ena handen och en hexagon under andra armen. Han smakar lite på tuppen och tittar på den. Love kommer fram till Carl. Love sätter ihop sina händer och tittar på Carl. Hanna sätter ord på händelsen. - *Love vill låna tuppen av dig Carl*. Carl håller hårt i sin tupp och är inte villig att lämna ifrån sig den. Love följer efter Carl och gör små försök att ta över den, vilket han lyckas med snabbt därefter.

Ida har hämtat materialet till sagan om de tre bockarna bruse som avdelningen arbetar med. Hon ställer upp dem på golvet. - *När du är färdig kan jag leka den*, säger Elsa. - *Eller så kan vi göra tillsammans*, föreslår Hanna. Love står och tittar, börjar sig ner för att ta trollet. - *Love vill också vara med* säger Hanna. Love tar trollet och börjar förflytta sig. - *Vänta vi leker här*, påminner Hanna. - *Du kan också vara med*, fortsätter hon. Barnen upprepar leken och turas om att vara de olika bockarna och trollet. Hanna stöttar Love med orden som trollet ska säga. Nu börjar resterande barn fyllas på inne på avdelningen. Ett barn blir stående i dörröppningen när hon får syn på mig sittandes på golvet. Ida reser sig från leken och går fram och tar hennes hand, tillsammans återgår de till leken. - *Vilken bra kompis*, säger Hanna.

En liten flicka som jag kallar Anna verkar nyfiken men lite blyg med att jag sitter där. Jag försöker hälsa på varje nytt barn som kommer in i rummet för att visa att jag finns där och att jag är okej. Jag märker hur hon cirkulerar runt i rummet och försöker få kläm på vem jag är. Hon närmar sig och undersöker mig med sin blick. Hon ställer sig framför mig och bara tittar en stund. Sakta växer ett leende fram. Ett kvitto på att jag är godkänd liksom. Nu

pekar hon på något bland utklädningskläderna, samtidigt har hon sin blick fokuserad på mig. - *Är det något du vill ha?* Frågar jag. Anna står kvar men blicken växlar nu mellan mig och en grön sjal som ligger på golvet. - *Vill du ha den gröna sjalen?* Jag läser i hennes ögon att jag har tolkat rätt. Sträcker mig efter sjalen och räcker den till Anna. Hon tar sjalen men lägger sin andra hand på sitt huvud. - *Ska du ha sjalen på huvudet?* Annas blick är tydlig, det är vad hon vill. Jag knyter den runt hennes huvud, och hon ler och ger sig iväg och börjar leka. Jag fascineras av hur Anna utan ett ord ändå kan visa på vad hon vill och känner. Vilken otrolig mimik och tydlighet hon har i sina ögon.

“Välja bok”

Ida och Elsa kommer med varsina böcker till Hanna som de vill få höra.

- *Hur ska vi göra nu?* Hanna. - *Min* säger båda tjejerna i mun på varandra. - *Vi kan läsa båda men vi vilken ska vi börja med?* Fortsätter Hanna. - *Jag pekade först*, tycker Ida. - *Min*, säger Elsa bestämt. - Kan vi gömma dem bakom min rygg och så får ni välja vilken arm? Undrar Hanna. Tjejerna ser fundersamma ut. Ida pekar på höger arm. Och Hanna tar fram den ena boken. Hon läser den och fortsätter med den andra efter.

“Love”

Jag uppmärksammar hur Love får det rörigare att ha koll på allt när flera kamrater kommer in. - *NEJ!* utropar ett barn när Love närmar sig. Han hamnar i massa mindre bra situationer där han vill ha leksaker och det blir missförstånd. Den vikarierande pedagogen säger ofta stopp till Love och gör tydliga gränser och tillrättavisar honom. - *NEJ! Vem hade först?* Frågar vikarien när Love och en kamrat är oense kring en sak. - *É min!* säger Love med bestämd blick.

Bilaga 3 Mailrespons

Mailrespons från förskollärare Hanna 9 januari 2023

När det gäller möjligheterna för de yngsta och de utan talspråk att påverka och förhandla så tänker jag att det framförallt beror på pedagogernas förhållningsätt och förmåga att tolka barnens signaler men också barnens förmåga att visa vad de vill. Det kan vara väldigt stor skillnad på olika individers förmåga att visa vad de vill och vissa är lättare att tolka och förstå än andra, sen finns det ju också de barn som kanske inte vågar och som tar mindre plats, oftast är ju vi pedagoger medvetna om dessa barn men det är lätt att de barnen kommer i skymundan och inte får sin röst hörd i en stor grupp med barn där det alltid finns barn som ”tar” uppmärksamheten och utrymmet.

Så i en perfekt värld med lyhörda pedagoger och i en barngrupp där alla tar likvärdig plats så skulle också de yngsta och de utan talspråk få samma rätt att påverka och förhandla som de mer verbala barnen.

Deliberativ demokrati innebär för mig en gemensam demokrati där man som grupp gemensamt pratar om och tar olika beslut, där allas olika tankar tas med och att man genom dem enas om ett gemensamt beslut/förhållningsätt.

Jag tänker att som pedagog så är delibertiv demokrati ett förhållningsätt som vi självklart strävar efter att hela tiden upprätthålla men i praktiken så kan det vara knepigt att på lika villkor för alla barn genomföra det. Det kommer alltid att finnas de barn som av olika anledningar får sin röst och vilja hörd oftare än andra och då också de barn som inte får sin röst hörd och då oftast de barn som inte har talspråk eller som av andra anledningar (som personlighet) inte vill eller vågar göra sin röst hörd.